

Toisen asteen koulutuksen kustannukset opiskelijoille – vaihtoehtoja kustannusten pienentämiseksi

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:21

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:21

Toisen asteen koulutuksen kustannukset opiskelijoille – vaihtoehtoja kustannusten pienentämiseksi

Opetus- ja kulttuuriministeriö

ISBN: 978-952-263-570-9 (PDF)

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto / OKM-viestintä

Helsinki 2018

Sisältö

1	Johdanto	3
2	Nykytila.....	5
	2.2 Ammatillinen peruskoulutus	10
	2.3 Toisen asteen opiskelijoiden saamat tuet.....	13
3	Vaihtoehdot tukea toisen asteen opiskelua	16
	3.1 Maksuttomat toisen asteen opinnot kaikille opiskelijoille	16
	3.1.1 Maksuttoman toiseen asteen kokonaiskustannukset	20
	3.2 Opiskelijoiden talouteen suoraan vaikuttavat toimet: opintotuki, muut tulonsiirrot, maksut	21
	3.3 Koulutuksen järjestäjien toimet opiskelijoiden kustannusten vähentämiseksi	26
4	Johtopäätökset ja ehdotus toteuttamistavaksi	28
	 Liite 1. Ammatillisten perustutkintojen opiskelijoille koulutuksesta aiheutuvat kustannukset ja arviot toisen asteen maksuttoman koulutuksen kokonaiskustannuksista.	30
	Liite 2: Opintotuki ja muut etuudet toisen asteen opinnoissa	31

1 Johdanto

Opetus- ja kulttuuriministeriö on valmistellut virkatyönä selvityksen toisen asteen koulutuksen kustannuksista. Selvityksessä käsitellään toisen asteen opiskelijoille koulutuksesta aiheutuvia kustannuksia sekä niiden tukijärjestelmää. Lisäksi tarkastellaan erilaisia tapoja korvata kokonaan tai osittain koulutuksesta aiheutuvia kustannuksia. Kustannusten korvaamisen toteuttamistapoina käsitellään kaikille maksuttoman toisen asteen koulutuksen järjestämistä koulutuksen järjestäjien uutena velvollisuutena, opintotukijärjestelmän mukaista oppimateriaalilisää sekä koulutuksen järjestäjien tukemista kustannuksia vähentävien toimintatapojen kehittämiseksi. Lisäksi selvityksessä on käsitelty lyhyesti muiden tulonsiirtomuotojen hyödyntämismahdollisuuksia, mutta niiden käyttämisen edellytyksiä ja vaikutusyhteyksiä ei ole yksityiskohtaisesti selvitetty.

Selvityksessä on hyödynnetty tietopohjana Opetushallituksen tekemää selvitystä toisen asteen opiskelukustannuksista ja SAKKI ry:n Amisbarometrin tuloksia. Lisäksi selvityksessä on hyödynnetty eräiltä koulutuksen järjestäjiltä kerättyjä tietoja ja näkemyksiä. Muistiossa esitetyt vaihtoehdot, arviot ja johtopäätökset perustuvat käytettävissä olevalle tietopohjalle.

Lukiokoulutuksesta ja ammatillisesta koulutuksesta annettujen lakien nojalla toisen asteen koulutuksessa opetus ja ohjaus ovat maksuttomia, pois lukien ammatti- ja erikoisammattitutkintokoulutus ja muu tutkintoon johtamaton, ammattitaitoa täydentävä tai syventävä koulutus, joissa opiskelijoilta voidaan periä maksuja. Keskeisimpiä opiskelijoille kustannuksia aiheuttavia tekijöitä ovat oppikirjat ja muut opiskelumateriaalit, kannettava tietokone, laskimet ja ohjelmistolisenssit, koulumatkakustannukset, lukiossa ylioppilastutkinnosta aiheutuvat kustannukset sekä ammatillisessa koulutuksessa tietyt työkalut ja henkilökohtaiset varusteet. Kustannuksia aiheuttavat tekijät vaihtelevat lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen välillä. Lukiossa merkittävimmän kustannuserän muodostavat oppikirjat ja digitaaliset oppimateriaalit. Ammatillisessa koulutuksessa taas opiskelijan kustannukset muodostuvat opiskeluun liittyvien välineiden ja tarvikkeiden hankkimisesta. Näihin liittyen alakohtaiset erot ovat lisäksi suuria. Kustannuksiin vaikuttaa lisäksi oppimateriaalien valikoiman määrittäminen sekä oppimateriaalien ja oppimisympäristöjen kehittyminen, erityisesti digitalisaatio. Kokonaiskustannusten määrittämiseen vaikuttaa lisäksi maksuttomuuden piiriin kuuluva kohderyhmä. Lukiokoulutuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa opiskelijat poikkeavat esimerkiksi ikäjakaumansa perusteella. Lukiokoulutuksessa opiskelijat ovat pääasiassa 16-19 -vuotiaita. Ammatillisessa peruskoulutuksessa opiskelijoiden ikäjakauma taas on merkittävästi laajempi. Noin puolet perustutkintokoulutuksen opiskelijoista oli alle 20-vuotiaita vuonna 2016.

Arvioitaessa kokonaan maksuttoman toisen asteen järjestämistä lähtökohtana on, että sen piiriin tulisivat kaikki toisen asteen perustutkintoa opiskelevat. Oikeus maksuttomaan koulutukseen koskisi myös ammatilliseen ja lukiokoulutukseen valmistavan koulutuksen opiskelijoita.

Opiskelijoille aiheutuvien kustannusten arviointi perustuu seuraaviin lähtökohtiin ja olettamuksiin:

- Kohderyhmänä lukiokoulutuksessa ovat kaikki alle 18-vuotiaana lukiokoulutuksen aloittaneet opiskelijat ja ammatillisessa koulutuksessa kaikki ammatillisen perustutkinnon opiskelijat lukuun ottamatta oppisopimuskoulutuksen opiskelijoita. Kohderyhmään sisältyisivät myös lukiokoulutukseen valmistavan koulutuksen ja ammatillisen perustutkintokoulutuksen tai valmentavan koulutuksen opiskelijat.

- Kustannuksiin on sisällytetty välittömät opetukseen liittyvät kustannukset; lukiossa oppikirjat, ja muut opiskelumateriaalit, kannettava tietokone, laskin, ohjelmistolisenssit, ylioppilastutkinnosta aiheutuvat maksut sekä ammatillisessa koulutuksessa lisäksi työvälineet ja asusteet sekä jossain määrin ammattitaitovaatimusten mukaiset sertifikaatit.
- Kustannuksiin ei ole sisällytetty arvioita opiskelijoiden koulumatkakustannuksista.

2 Nykytila

2.1 Lukiokoulutus

Perustietoa

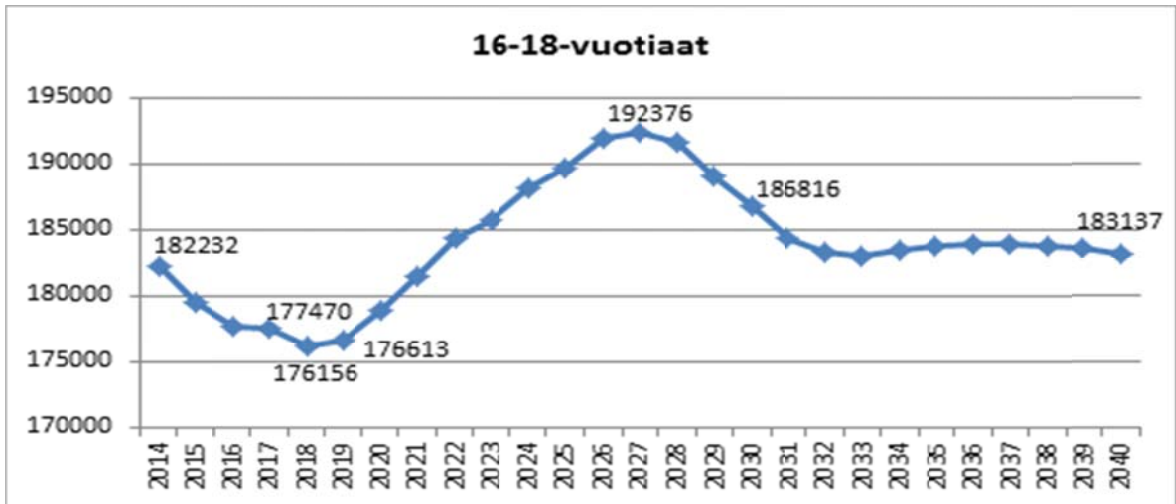
Lukiokoulutuksen tavoitteena on tukea opiskelijoiden kasvamista hyväksi, tasapainoisiksi ja sivistyneiksi ihmisiksi ja yhteiskunnan jäseniksi sekä antaa opiskelijoille jatko-opintojen, työelämän, harrastusten sekä persoonallisuuden monipuolisen kehittämisen kannalta tarpeellisia tietoja ja taitoja. Maahanmuuttajille ja vieraskielisille järjestettävän lukiokoulutukseen valmistavan koulutuksen tavoitteena on antaa opiskelijalle kielelliset ja muut tarvittavat valmiudet lukiokoulutukseen siirtymistä varten. Lisäksi koulutuksen tulee tukea opiskelijoiden edellytyksiä elinikäiseen oppimiseen ja itsensä kehittämiseen elämänsä aikana. Lukiokoulutus on yleissivistävää koulutusta, joka antaa jatkokoulutusvalmiudet.

Lukion oppimäärä on laajuudeltaan kolmivuotinen. Opetus tulee järjestää siten, että opiskelija voi suorittaa lukion oppimäärään sisältyvät opinnot kolmessa vuodessa. Oppimäärä tulee suorittaa enintään neljässä vuodessa, jollei opiskelijalle perustellusta syystä myönnetä suoritusajan pidentystä.

Lukiolain mukaisesti lukiokoulutuksen järjestäminen perustuu opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämään järjestämislupaan. Kunnat ovat suurin lukiokoulutuksen järjestäjryhmä. Vuonna 2016 lukio-opetusta annettiin 389 oppilaitoksessa. Lukioista suurin osa on kooltaan 100 – 300 opiskelijan lukioita. Valtaosa lukiolaisista opiskelee kuitenkin opiskelijamäärältään suuremmissa lukioissa.

Lukio-opiskelijoita oli vuoden 2016 tilastoinnin mukaan kaikkiaan 103 550, joista nuorten opetussuunnitelman mukaan opiskeli 96 268 opiskelijaa. Nuorille tarkoitetun lukiokoulutuksen aloittaessaan nuoret ovat yleensä 16 -vuotiaita, peruskoulun lisäopetukseen osallistuneet 17 -vuotiaita. Aikuisten opetussuunnitelman mukaisesti opiskeli 7 282 opiskelijaa.

Lukioikäisten 16–18 -vuotiaiden nuorten määrä on väestöennusteen mukaan pienimmillään vuonna 2018, minkä jälkeen nuorten ikäluokan koko alkaa hitaasti kasvamaan. Vuonna 2027 nuorten opetussuunnitelman mukaan opiskelevien lukiolaisten määrän arvioidaan olevan lähes 102 000, mikäli ikäluokasta lukiokoulutukseen hakeutuvien nuorten suhteellinen osuus pysyy nykyisellä tasolla. (Tilastokeskus 2017).

Lähde: Tilastokeskus 2017

Valtioneuvosto päättää lukiokoulutuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista sekä opetukseen käytettävän ajan jakamisesta eri oppiaineiden ja aineryhmien opetukseen sekä opinto-ohjaukseen (tuntijako). Opetushallitus päättää eri aineiden, aineryhmien ja aihekokonaisuuksien ja muun opetuksen tavoitteista ja keskeisistä sisällöistä sekä oppilaitoksen ja kodin yhteistyön ja opiskelijahuollon keskeisistä periaatteista ja opetustoimeen kuuluvan opiskelijahuollon tavoitteista (opetus suunnitelman perusteet).

Opetusta annetaan eri oppiaineissa ja opinto-ohjauksessa keskimäärin 38 tuntia kestävinä kursseinä. Opiskelijalla vapaaehtoiset opinnot voivat olla kestoltaan tätä lyhyempiä tai pitempiä. Lukion oppimäärä sisältää vähintään 75 kurssia. Aikuisille tarkoitettu lukiokoulutuksen oppimäärä on vähintään 44 kurssia.

Lukio-opinnot katsotaan päätoimisiksi silloin, kun niiden oppimäärän mukainen laajuus on vähintään 75 kurssia.

Lukion oppimäärä sisältää äidinkieltä ja kirjallisuutta, toista kotimaista kieltä ja vieraita kieliä, matemaattis-luonnontieteellisiä opintoja, humanistis-yhteiskunnallisia opintoja, uskontoa tai elämäntutkimustietoa, liikuntaa ja muita taito- ja taideaineita sekä terveystietoa. Opetusta annetaan 18 oppiaineessa. Taito- ja taideaineet sekä terveystieto ovat vapaaehtoisia niille opiskelijoille, jotka 18 vuotta täytettyään aloittavat lukiokoulutuksen.

Lukiokoulutuksen keskeyttäminen on vähäistä. Nuorten lukiokoulutuksen keskeyttää noin 3 prosenttia opiskelijoista. Heistä 1,7 prosenttia jatkaa opiskelua muissa oppilaitoksissa lukuvuoden 2014-2015 tilastotiedon mukaan. Lukio-opinnot suoritti korkeintaan kolmessa ja puolessa vuodessa 81 prosenttia ja 89 prosenttia korkeintaan neljässä ja puolessa vuodessa. (OKM, Lukioselvitys 2017)

Vuonna 2017 ylioppilastutkinnon eri kokeisiin ilmoittautumisia oli yhteensä 194 714. Ylioppilaita valmistui kansallisen ylioppilastutkinnon kautta vuonna 2017 yhteensä 30 189. Kun mukaan luetaan IB-, Reifeprüfung – ja EB-tutkinnon suorittaneet valmistuneita on noin 30 500.

Säädökset

Lukiolain (629/1998) 28 §:n mukaan opetus on opiskelijalle maksutonta. Lukiolain 20 §:n 4 momentissa tarkoitettulta opiskelijalta sekä 18 §:ssä tarkoitettusta ylioppilastutkinnosta ja 12 §:n 2 momentissa tarkoitetuista kokeista voidaan kuitenkin periä maksuja. Päätoimisissa opinnoissa opiskelijalla on oikeus maksuttomaan ateriaan niinä työpäivinä, joina opetussuunnitelma edellyttää opiskelijan läsnäoloa koulutuksen järjestäjän osoittamassa koulutuspaikassa. Asetuksella säädetään, milloin opinnot ovat päätoimisia. Koulutuksessa, joka on 4 §:n 2 momentin perusteella järjestetty sisäoppilaitosmuotoisesti, opiskelijalla on lisäksi oikeus muuhun riittävään päivittäiseen ruokailuun. Asuminen koulutuksen järjestäjän osoittamassa asuntolassa on opiskelijalle maksutonta.

Opiskelijan oikeudesta opiskelijahuoltoon säädetään oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa (1287/2013). Opiskelijan opintotuesta säädetään erikseen opintotukilaissa (1994/65) ja koulumatkoista aiheutuviin kustannuksiin myönnettävästä tuesta laissa lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden koulumatkatuesta (48/1997). Koulumatkatukea voidaan myöntää lukio-opintoja tai ammatillisia opintoja harjoittavan opiskelijan asunnon ja oppilaitoksen välisestä päivittäisestä koulumatkasta aiheutuviin kustannuksiin. Vammaisella tai muusta syystä erityistä tukea tarvitsevilla opiskelijalla on oikeus opiskelun edellyttämiin avustajapalveluihin, muihin opetuspalveluihin ja opiskelijahuollon palveluihin sekä erityisiin apuvälineisiin siten kuin siitä erikseen säädetään laissa vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (380/1987)

Ylioppilastutkinnosta perittävistä maksuista on päätetty opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksella (908/2010). Asetuksen 1 §:n mukaan ylioppilastutkintolautakunnan maksullisia julkisoikeudellisia suoritteita ovat: 1) ylioppilastutkintokokeet, suoritusten arvostelu, ylioppilastutkintotodistukset ja erilliset todistukset hyväksytyjen kokeiden suorittamisesta; sekä 2) tarkistusarvostelu. Asetuksen 2 §:n mukaisesti ylioppilastutkintolautakunta perii 1 §:n 1 kohdassa mainituista suoritteista 14 euron suuruisen kiinteän kokelaskohtaisen perusmaksun osallistumisesta ylioppilastutkintoon ja 28 euron suuruisen kiinteän kokeikohtaisen osallistumismaksun.

Lukio-opiskelun kustannukset

Opetushallitus on kattavasti selvittänyt opetus- ja kulttuuriministeriön pyynnöstä toisen asteen koulutuksen kustannuksia vuoden 2018 alussa (http://www.oph.fi/download/189133_toisen_asteen_koulutuskustannuksia_koskeva_selvitys.pdf) (jäljempänä Opetushallituksen selvitys 2018).

Selvityksen mukaan lukiolaiselle opintoihin liittyviä kustannuksia aiheutuu 1) oppikirjoista ja muusta opiskelumateriaalista 2) tietokoneesta, laskimista ja ohjelmistolisensseistä 3) ylioppilastutkinnon suorittamisesta aiheutuvista kustannuksista 4) lukion opetussuunnitelmasta ja toimintakulttuurista aiheutuvista kustannuksista sekä 5) terveystalvelujen maksullisuudesta.

Oppikirjoista ja muusta opiskelumateriaaleista aiheutuvat kustannukset ovat Opetushallituksen selvityksen(2018) mukaan keskimäärin 2180 euroa lukioaikana. Tämä summa sisältää oppikirjat, opiskelutarvikkeet, tietokoneen, laskinlisenssin sekä ylioppilastutkintomaksut. Opetushallituksen selvityksen mukaan kustannusten vaihteluväli on 1640 – 2670 euroa riippuen siitä, miten arvio kustannuksista on toteutettu. Taulukossa 1 on esitetty Opetushallituksen tekemä yhteenveto Suo-

men Lukiolaisten Liiton, Suomen Kustannusyhdistyksen sekä kustannusseurannan kautta saatujen tietojen kustannusvertailusta.

Taulukko 1. Opetushallituksen yhteenveto kustannusvertailusta (euroa/opiskelija/koko tutkinto)

Yhteenveto kustannusvertailuista	SLL	Kustannusyhdistys	Kustannusseuranta	Keskimäärin
Oppikirjat + dig.	1900	900	1430	1410
Opiskelutarvikkeet	200	200	260	220
Tietokone	300	300	300	300
Laskinlisenssi	70 *)	70	70	70
Tutkintomaksut	168	168	168	168
Yhteensä noin	2670	1640	2230	2180

Verrattuna kansalliseen lukioon IB –lukiossa opiskelijan kokonaiskustannukset ovat Opetushallituksen selvityksen mukaan edullisemmat tai suunnilleen samat kuin kansallisessa lukiokoulutuksessa. Tutkintomaksut ovat merkittävästi korkeampia mutta oppikirjakustannukset pienempiä. Alhaisia oppikirjakustannuksia selittää oppiaineiden pienempi lukumäärä sekä se, että usein yhden oppiaineen koko oppimäärä on samassa niteessä. (Opetushallituksen selvitys 2018)

Digitaalisten oppimateriaalien käyttöönotto on aluillaan, joskin niiden käyttäminen on lisääntynyt uuden opetussuunnitelman käyttöön ottamisen jälkeen vuodesta 2016 lähtien. Opetushallituksen selvityksen (2018) mukaan lukioiden välillä on merkittäviä eroja digitaalisen materiaalin käyttämisessä. Haasteena ovat erilaiset tekniset ongelmat. Opetushallituksen arvion mukaan digitaalisten oppimateriaalien käyttö tulee lisääntymään lähivuosina, mutta digitaalisten oppimateriaalien käyttö tulee alentamaan opiskelijan oppikirjakustannuksia hyvin vähän, sillä kierrätysmateriaalien avulla opiskelijat jo nyt pystyvät alentamaan kustannuksia merkittävästi.

Oppikirjojen kierrättäminen on yleistä lukiolaisten keskuudessa. Opetushallituksen selvityksessä todetaan, että Suomen Kustannusyhdistys on arvioinut kierrätyksen osuuden olevan koko lukion oppikirjamarkkinoista noin 50 prosenttia, ja että Suomen Lukiolaisten Liiton arvion mukaan opiskelijan säästö oppikirjakustannuksissa on 500 -700 euroa, jos hän hankkii kaikki mahdolliset oppikirjat käytettynä. (Opetushallituksen selvitys 2018)

Opetushallituksen selvityksen mukaan kirjastoilla ei tällä hetkellä näytä olevan roolia oppikirjojen lainaamisessa lukion opiskelijoille. Haasteena on hankittavien kirjojen suuri määrä, mikä olisi pois muusta kirjastoihin hankittavasta kirjallisuudesta. Kausiluonteinen lukion oppikirjakysyntä sekä neljän viikon laina-aika ovat haasteita, jotka vaikeuttavat selvityksen mukaan kirjastojen toimimista lukion oppikirjojen lainaajana. Lisäksi osa oppikirjoista on luonteeltaan harjoituskirjoja, jolloin tehtäviä tehdään suoraan kirjoihin. (Opetushallituksen selvitys 2018)

Lukiolainen hankkii itselleen oppikirjojen lisäksi muut tarvittavat opiskeluvälineet, kuten kynät, vihkot sekä kuvataiteen tunnilla tarvittavat materiaalit ja välineet, joiden kustannus vaihtelee Opetushallituksen selvityksen (2018) mukaan 200 –260 euron välillä.

Lukiolainen tarvitsee oman kannettavan tietokoneen ylioppilastutkinnon suorittamista varten. Ylioppilastutkintolautakunta on määritellyt tutkinnossa käytettävän laitteen vaatimukset ohjeessaan 28.2.2017. Opetushallituksen selvityksen (2018) mukaan ylioppilastutkintolautakunnan aset-

tamat vaatimukset täyttävän laitteen hankintahinta on 300 – 400 euroa. Laitteen hankkiminen käytettynä alentaa kustannuksia. Opetushallitus toteaa kuitenkin selvityksessään, että käytännössä ylioppilastutkinnon kokeisiin ja lukion päivittäiseen käyttöön hyvin soveltuvan kannettavan tietokoneen hinta on noin 600 euroa. Opetushallituksen selvitystä (2018) varten haastattelemissa opiskelijoista suurin osa oli hankkinut uuden tietokoneen opiskelua varten ja maksanut siitä 400 – 1600 euroa. Edullisen käytetyn tietokoneen opiskelujen alussa hankkineet opiskelijat ovat usein joutuneet hankkimaan toisen tietokoneen ennen ylioppilastutkintoa. Opetushallituksen selvityksen (2018) mukaan yli 70 prosentissa lukioista opiskelijat hankkivat kannettavan tietokoneen itse ja alle 15 prosenttia lukioista hankkii opiskelijoilleen tietokoneet (Yle -uutisten kysely syksyllä 2014).

Matematiikan, fysiikan ja kemian kokeita varten opiskelija hankkii joko symbolisen laskimen tai digitaalista koetta varten laskinohjelman lisenssin tietokoneelle. Laskimen hinta on noin 150 -180 euroa ja lisenssin saa noin 70 eurolla. Lisäksi ohjelmistokuluja aiheutuu osasta ylioppilaskirjotuksista käytettävistä ohjelmista. (Opetushallituksen selvitys 2018)

Ylioppilaskokeeseen liittyvät tutkintomaksut perustuvat opetus- ja kulttuuriministeriön asetukseen 908/2010 (muutettu opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksella 1224/2011). Perusmaksu on 14 euroa, koekohtainen maksu 28 euroa ja maksu tarkistusarvostelusta/ aine 50 euroa. Opetushallituksen selvityksessä (2018) esitetystä esimerkissä, jossa kokelas hajauttaa tutkinnon kahteen suorituskertaan ja osallistuu vain neljään kokeeseen, on ylioppilastutkinnosta aiheutuvat kustannukset yhteensä 140 euroa. Opiskelijalle, joka suorittaa kahdella tutkintokerralla viisi koetta, kustannukset ovat 168 euroa. Kolmella tutkintokerralla kuusi koetta suorittavalle opiskelijalle kustannus on 210 euroa. Jos kokelas epäonnistuu jossain tutkinnon kokeessa, maksaa hän jokaiselta uusintakerralta perusmaksun ja koekohtaisen maksun eli yhteensä 42 €. Kokelas ei saa ylioppilastutkintotodistusta, ellei hän ole suorittanut säädettyjä koemaksuja. Lisäksi opiskelijalle voi tulla erityisjärjestelyistä aiheutuvia kustannuksia, lähinnä erikoislääkärilausunnosta. (Opetushallituksen selvitys 2018)

Lukion opetussuunnitelmasta ja toimintakulttuurista aiheutuvat kustannukset aiheutuvat Opetushallituksen selvityksen (2018) mukaan oppitunneilta tehtävistä opintokäynneistä, esimerkiksi konsertti- tai museokäynneistä, kansainvälisestä toiminnasta sekä lukion perinteistä, kuten vanhojen tansseista ja penkkareista.

Opetushallitus tarkasteli selvityksessään (2018) myös terveystalvöjien maksullisuutta. Sosiaali- ja terveyshuollon asiakasmaksuista säädetyin lain (734/1992) mukaan lukio-opiskelijoille ja ammatillisen perustutkintokoulutuksen opiskelijoille opiskeluterveydenhuollossa järjestetyt perusterveydenhuollon palvelut, hoitoon kuuluvat aineet ja pitkäaikaisen sairauden hoitoon tarkoitettut hoitotarvikkeet sekä opiskeluterveydenhuollon määräaikaiset terveystarkastukset ovat maksuttomia. Maksuja saa kuitenkin periä 18 vuotta täyttäneille annetuista avosairaanhoidon ja suun terveydenhuollon palveluista. Opiskeluterveydenhuollon palveluja saavat käyttää kaikki päivälukiossa opiskelevat lukiolaiset.

Opetushallituksen selvityksen (2018) mukaan lukio-opintoihin liittyvät välttämättömät kustannukset ovat kokonaisuudessaan nykyään keskimäärin 2 500 euroa, kun opiskelussa käyttökelpoisen kannettavan tietokoneen hinnaksi arvioidaan 600 euroa. Myös matkakulut voivat olla merkittävät siitakin huolimatta, että lukiolaiset saavat koulumatkatukea täytettyään 17 vuotta. Lisäksi lukioissa voi olla oppilaitoksen opetussuunnitelmasta ja toimintakulttuurista johtuvia muita menoja.

Opetushallitus laati osana selvitystään arvion sellaisten opiskelijoiden määrästä, joille toisen asteen koulutuksesta aiheutuvat kustannukset ovat muodostuneet tai voivat muodostua kouluttautumisesta esteeksi. Selvitystä varten kerättyjen tietojen perusteella vaikuttaisi siltä, että 65 prosenttia lukiolaisista pitää lukionkäynnin kustannuksia kohtuullisina eikä koe, että heillä tai heidän perheillään olisi vaikeuksia toimeentulossa. Kuitenkin 29 prosentilla lukiolaisista tai heidän perheistään on oman arvionsa mukaan taloudellisia vaikeuksia. Kuudella prosentilla taloudelliset vaikeudet ovat merkittäviä.

2.2 Ammatillinen perustutkintokoulutus

Perustietoa

Ammatillinen koulutus muodostuu tutkintokoulutuksesta sekä tutkintoon johtamattomasta koulutuksesta. Tutkintokoulutus kattaa ammatilliset perustutkinnot, ammattitutkinnot ja erikoisammattitutkinnot. Tutkintoon johtamaton koulutus jakautuu valmentaviin koulutuksiin sekä ammattitaitoa täydentävään ja syventävään koulutukseen. Valmentavia koulutuksia on kahta tyyppiä: ammatilliseen koulutukseen valmentava koulutus sekä työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus.

Opetushallinnon alaisessa ammatillisessa koulutuksessa opiskeli vuonna 2016 yhteensä 256 000 opiskelijaa. Näistä ammatillisessa perustutkintokoulutuksessa (aik. peruskoulutus ja näyttötutkintoon valmistava koulutus) opiskeli noin 188 000 opiskelijaa ja ammatti- ja erikoisammattitutkintokoulutuksessa noin 68 000 opiskelijaa. Alla olevassa taulukossa (Taulukko 2) on tarkemmin eritelty kaikki ammatillisen koulutuksen opiskelijat:

Taulukko 2. Ammatillisen koulutuksen opiskelijat vuonna 2016 (opetushallinnon alainen koulutus, tavoitteena koko tutkinnon suorittaminen). Lähde: Vipunen.

Opiskelijat v. 2016	Oppilaitosmuot. koulutus	Oppisopimus-koulutus	Yhteensä
Ammatillinen perustutkinto	170 803	17 024	187 827
opetussuunnitelmaperusteinen	118 818	615	119 433
15–19-vuotiaat	91 645	358	92 003
20-vuotiaat ja sitä vanhemmat	27 173	257	17 166
näyttötutkintoon valmistava	51 985	16 409	68 394
15–19-vuotiaat	1 462	1 268	2 730
20-vuotiaat ja sitä vanhemmat	50 523	15 141	16 033
Ammatti- ja erikoisammattitutkinto	36 383	31 754	68 137
Yhteensä	207 186	48 778	255 964

Tutkintoon johtamattomana valmentavana koulutuksena voidaan järjestää ammatillisesta koulutuksesta annetun lain mukaan ammatilliseen koulutukseen valmentavaa koulutusta (aikaisemmin ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavaa koulutusta) sekä työhön ja itsenäiseen elämään valmentavaa koulutusta. Ammatilliseen koulutukseen valmentavan koulutuksen tavoitteena on antaa opiskelijoille valmiuksia ammatilliseen koulutukseen hakeutumiseksi sekä vahvistaa opis-

kelijoiden edellytyksiä suorittaa ammatillinen tutkinto. Tavoitteena on yksilöllisten tavoitteiden ja opintopolkujen kautta vahvistaa sitä osaamista, jota opiskelija tarvitsee ammatilliseen koulutukseen siirtymiseksi.

Työhön ja itsenäiseen elämään valmentavan koulutuksen tavoitteena on puolestaan antaa sairauden tai vamman vuoksi erityistä tukea tarvitseville opiskelijoille henkilökohtaisten tavoitteiden ja valmiuksien mukaista opetusta ja ohjausta. Se on tarkoitettu henkilöille, joilla ei sairauden tai vamman vuoksi ole mahdollisuutta siirtyä tutkintotavoitteiseen koulutukseen valmentavan koulutuksen jälkeen. Koulutus toteutetaan aina erityisopetuksena, ja opiskelijalle tulee laatia henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma.

Kevään 2016 perustietokyselyn mukaan (20.1.2016) ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavassa koulutuksessa oli 4 499 opiskelijaa ja työhön ja itsenäiseen elämään valmentavassa koulutuksessa 1 040 opiskelijaa.

Säädökset

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (531/2017) 105 §:n 1 momentin mukaan ammatillinen perustutkintokoulutus ja valmentava koulutus ovat opiskelijalle maksuttomia. Oppimateriaaleista ja tarvikkeista, jotka koulutuksen päätyttyä jäävät opiskelijalle, voidaan kuitenkin periä maksu. Opiskelijalla tarkoitetaan henkilöä, joka on otettu suorittamaan laissa tarkoitettua ammatillista tutkintoa taikka ammatillisen tutkinnon osaa tai osia tai valmentavaa koulutusta. Mainitun pykälän mukaan myös opiskelijaksi ottamisessa käytettävät pääsy- ja soveltuvuuskokeet ovat hakijalle maksuttomia. Lain 100 §:n mukaan päätoimisessa perustutkintokoulutuksessa ja valmentavassa koulutuksessa opiskelijalla on oikeus maksuttomaan ateriaan sellaisina päivinä, joina opiskelijan henkilökohtainen osaamisen kehittämissuunnitelma edellyttää opiskelijan läsnäoloa koulutuksen järjestäjän osoittamassa koulutuspaikassa. Lain 103 §:n mukaan koulutuksen järjestäjällä voi olla opiskelijoille tarkoitettu asuntola. Asuminen koulutuksen järjestäjän asuntolassa on opiskelijalle maksutonta.

Lain 101 §:n mukaan erityistä tukea saavalla opiskelijalla on oikeus opiskelun edellyttämiin avustajapalveluihin ja erityisiin apuvälineisiin. Lisäksi vaativaa erityistä tukea saavalle opiskelijalle voidaan antaa maksutta oppikirjat, muut koulutarvikkeet ja henkilökohtaiset työvarusteet sekä tarjota majoituksessa olevalle opiskelijalle tarpeelliset viikoittaiset kotimatkat ja täysihoito asuntolassa tai muussa majoituksessa.

Opiskelijan oikeudesta opiskelijahuoltoon säädetään oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa (1287/2013). Opiskelijan opintotuesta säädetään erikseen opintotukilaissa (1994/65) ja koulumatkoista aiheutuviin kustannuksiin myönnettävästä tuesta laissa lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden koulumatkatuesta (48/1997). Koulumatkatukea voidaan myöntää lukio-opintoja tai ammatillisia opintoja harjoittavan opiskelijan asunnon ja oppilaitoksen välisestä päivittäisestä koulumatkasta aiheutuviin kustannuksiin. Vammaisella tai muusta syystä erityistä tukea tarvitsevalle opiskelijalla on oikeus opiskelun edellyttämiin avustajapalveluihin, muihin opetuspalveluihin ja opiskelijahuollon palveluihin sekä erityisiin apuvälineisiin siten kuin siitä erikseen säädetään laissa vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (380/1987)

Opiskelijoille aiheutuvat kustannukset ammatillisessa koulutuksessa

Ammatillisessa koulutuksessa opiskelijoiden kustannukset muodostuvat oppimateriaaleista, opiskelussa tarvittavista henkilökohtaisista työvälineistä ja –varusteista sekä erilaisista sertifikaateista, joita tarvitaan työelämässä. Oppikirjojen osuus voidaan arvioida olevan keskimäärin noin kolmasosa ammatillisen koulutuksen opiskelijalle aiheutuvista kokonaiskustannuksista. Merkittävän osan kustannuksista muodostavat työvälineet ja -asut sekä jossakin määrin myös ammattitaitovaatimusten mukaiset sertifikaatit. Työvälineitä ovat esim. kokin veitset, kampaajien sakset, laskimet, pientyökalut ja harjoitusmateriaalit. Opiskelijoilta ei tällä hetkellä edellytetä omaa tietokonetta kaikissa tutkinnoissa. Kuitenkin tulevaisuudessa, kun opiskelussa siirrytään yhä enemmän sähköisiin materiaaleihin ja erilaisiin oppimisympäristöihin, opiskelu tulee todennäköisesti edellyttämään oman tietokoneen myös ammatillisessa koulutuksessa. Ammattitaitovaatimusten mukaisia sertifikaatteja ovat esimerkiksi työturvallisuuskortti, ensiapukortti, tulityökortti tai hygieniapassi. Käytännöt sen suhteen, maksavatko opiskelijat itse nämä sertifikaatit vai maksaako koulutuksen järjestäjä ne, vaihtelevat eri koulutuksen järjestäjillä. Usein koulutuksen järjestäjät ovat kuitenkin perineet korteista ja passeista opiskelijoilta kortti- tai passimaksun täysimääräisenä.

Opiskelijoille aiheutuvat kustannukset vaihtelevat ammatillisessa koulutuksessa merkittävästi eri koulutusalojen ja tutkintojen välillä. Lisäksi kustannusten suuruuteen vaikuttaa se, mitä toimintatapoja, opetusmenetelmiä, oppimisympäristöjä ja oppimateriaaleja (digitaalista tai perinteistä) oppilaitoksissa käytetään.

Opiskelijoille aiheutuvien kustannusten selvittämiseksi muutamilta koulutuksen järjestäjiltä kysyttiin vuonna 2013 oppivelvollisuuden pidentämistä koskeneen valmistelun yhteydessä ensimmäisen vuosikurssin opiskelijoille opiskelusta aiheutuvia kustannuksia. Arvioiden perusteella keskimääräiset kustannukset olisivat ensimmäiseltä vuodelta n. 469 euroa per opiskelija. Koulutuksen järjestäjien toimittamien tietojen mukaan suurin osa työvälineistä ja asuista sekä oppimateriaaleista hankitaan heti ensimmäisenä vuonna ja niitä hyödynnetään koko opiskelun ajan. Tosin osa työvälineistä ja työasuista kuluu niin, että niiden tilalle voidaan joutua hankkimaan uudet opintojen aikana.

Opetushallituksen vuonna 2018 tekemässä selvityksessä koulutuksen järjestäjiltä pyydettiin kustannustietoja perustutkinnoittain vastaavasti kuin vuonna 2013, mutta selvityksessä esitetyt kustannukset oli laskettu koko opintojen ajalta, ei ainoastaan ensimmäisen vuoden osalta. Vuonna 2018 tehdyn selvityksen kustannusarviot olivat vuoden 2013 arvioita matalammat. Opetushallituksen selvityksen mukaan keskimääräiset kustannukset olisivat n. 334 euroa per opiskelija. Erot arvioitujen kustannusten välillä johtuvat osittain siitä, että koulutuksen järjestäjät laskevat kustannuksia eri tavalla ja osa koulutuksen järjestäjistä kustantaa itse osan opiskelijalle normaalisti työvälineistä ja –tarvikkeista aiheutuvista kustannuksista.

Suomen ammattiin opiskelevien liitto SAKKI ry:n toteuttamassa Amisbarometri-kyselyssä on kerätty tietoa siitä, kuinka paljon rahaa opiskelijat ovat käyttäneet rahaa opiskelussa tarvittaviin materiaaleihin ja välineisiin yhteensä opintojensa aikana kyselyajankohtaan mennessä. Vuoden 2017 kyselyn vastausten perusteella 57 % alle 20-vuotiaista oli käyttänyt opiskelumateriaaleihin ja -välineisiin 0–200 euroa, 38 % 200–700 euroa ja 5 % yli 700 euroa. Kyselyn tietojen pohjalta laskettujen tietojen perusteella opiskelijalle aiheutuvien kustannusten keskiarvo olisi 222,60 €/opiskelija, jos kustannuksia painotetaan koulutusaloilla. Jos koulutusalojen välisiä eroja ei otettaisi huomioon, keskimääräiset kustannukset kaikkien kyselyyn vastanneiden opiskelijoiden vastausten perusteella olisivat 200 €/opiskelija. Arviossa on kuitenkin huomattava se, että käytetty

rahamäärä on kysytty kyselyajankohtaan mennessä. Vastaukset riippuvat siten siitä, missä vaiheessa kyselyyn vastanneiden opiskelijoiden opinnot ovat. Todennäköisesti kyselyn vastaukset ovat pienemmät kuin mitä kustannuksia opiskelusta syntyisi todellisuudessa koko opintojen ajalta.

Ammatillisessa perustutkintokoulutuksessa opiskelevien rahojen riittävydessä näyttäisi olevan koulutusalaakohtaisia eroja. Opetushallituksen tekemässä selvityksessä (2018) SAKKI ry:n opiskelijoista 7 prosenttia koki, että raha-asiat tuottavat heille jatkuvasti hankaluuksia.

Opetushallituksen tekemää selvitystä varten kerättyjen tietojen perusteella toisen asteen koulutuksesta välittömästi aiheutuvat kustannukset eivät yleensä näyttäyty ensisijaisena koulutuksesta eroamisen syynä tai kouluttautumisen esteenä. Opiskelun aikana opiskelijalle syntyy opintoihin liittyvien kustannusten ohella kustannuksia myös asumisesta, muusta elämisestä ja esimerkiksi koulumatkoista. Yhteiskunnan tarjoamat taloudelliset tukijärjestelmät auttavat osaltaan toisen asteen opiskelijoita kustannusten kattamisessa. Osa opiskelijoista käy myös työssä opintojensa ohessa. Tärkeää on, että opiskelijat ovat tietoisia saatavilla olevista tukimahdollisuuksista opintojen rahoittamiseksi.

2.3 Toisen asteen opiskelijoiden saamat tuet

Toisen asteen opiskelijoilla on mahdollisuus saada taloudellista tukea opiskeluihinsa. Tässä luvussa on koottu toisen asteen opiskelijoiden saamat tuen muodot Opetushallituksen selvityksen (2018) mukaisesti. Edellä mainitussa selvityksessä on yksityiskohtaisempaa tietoa toisen asteen opiskelijan tuista.

Koulumatkatuki

Lukiossa ja ammatilliseen perustutkintoon johtavassa koulutuksessa opiskeleva opiskelija maksaa itse koulumatkasta aiheutuvat kustannukset. Opetushallituksen tekemässä selvityksessä todetaan, että koulumatkasta aiheutuvat kulut tulevat nuorelle ja hänen perheelleen ennakoimattomana lisäkulun erityisesti, jos nuori ei pääse keskiarvonsa vuoksi lähinnä kotiaan olevaan lukioon. Koulumatkoihin on mahdollista saada tukea lainsäädännöllisin edellytyksin, jos opiskelijalla on pitkä koulumatka ja merkittävät matkakustannukset. Koulumatkatukitoimintaa säätelevät laki lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden koulumatkatuesta (48/1997 muutoksineen) sekä asetus lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden koulumatkatuesta (425/2004). Koulumatkatukea on maksettu vuodesta 1997. Koulumatkatuen saaminen edellyttää, että yhdensuuntainen koulumatka on vähintään 10 kilometriä ja että matkakustannukset ylittävät 54 euroa kuukaudessa. Koulumatkatukena maksetaan matkakustannusten ja opiskelijan maksuosuuden erotus. Oikeus koulumatkatukeen ei ole riippuvainen tuen hakijan iästä, tuloista eikä koulumenestyksestä. Tuki on veroton etuus.

Opintotuki ja opintolainan valtiontakaus

Opintotuki koostuu opintorahasta ja opintolainan valtiontakauksesta. Liitteenä 2 olevassa taulukossa on esitetty Opetushallituksen selvityksen mukaisesti opintotuki ja muut etuudet toisen asteen opinnoissa. Taulukon on laatinut Kela.

http://www.oph.fi/download/189133_toisen_asteen_koulutuskustannuksia_koskeva_selvitys.pdf

Opintotukea voidaan myöntää päätoimiseen opiskeluun ja se edellyttää opinnoissa menestymistä sekä taloudellisen tuen tarvetta. Lukio-opinnot katsotaan päätoimisiksi silloin, kun niiden oppimäärän mukainen laajuus on vähintään 75 kurssia. Ammatilliset opinnot ovat päätoimisia, kun opintojen laajuus on keskimäärin vähintään kolme opintoviikkoa tai 4,5 osaamispistettä opiskelu-kuukautta kohti. Kun opintojen laajuutta ei ole mitoitettu opintoviikkoina tai osaamispisteinä, edellytetään perus- tai koulutusmukaiseen opetukseen tai opintoihin kuuluvaan harjoitteluun osallistumista keskimäärin vähintään 25 viikkotuntia.

Opintotukea on mahdollista saada 17 ikävuodesta lähtien. Tätä ennen toisen asteen opiskelijat ovat lapsilisän piirissä. Opintoraha on veronalaista tukea. Opiskelija voi saada hakemuksesta takauksen opintolainaan, jos hän saa opintorahaa. Eräin poikkeuksin valtioneuvosto on mahdollista myöntää myös ilman opintorahaa.

Lukion opiskelijoista 22 % saa opintotukea keskimäärin 95 euroa kuussa. Ammatillisten oppilaitosten 16–19 -vuotiaista opiskelijoista opintorahaa sai 39 246 lukuvuonna 2016 -2017. Kelan mukaan lukuvuonna 2016 -2017 lukiolaisista 2615 oli opintolainaa. Ammatillisen koulutuksen 16–19 -vuotiaista opiskelijoista 13160 oli opintovelallisia. Keskimääräinen lainamäärä oli lukiolaisilla 3226 euroa ja ammatillisen koulutuksen opiskelijoilla 3877 euroa.

Yleinen asumistuki

Suomen Lukiolaisten Liiton arvion mukaan suurin osa lukion opiskelijoista, noin 90 %, asuu yhdessä vanhempien kanssa. Ammatilliseen perustutkintokoulutuksen opiskelijan on joskus hakeuduttava koulutukseen kotipaikkakunnan ulkopuolelle. Kodin ulkopuolella asuvan toisen asteen opiskelijan on mahdollista saada yleistä asumistukea. Yleensä vanhempansa kodista erillään asuva alaikäinen lapsi ei voi saada yleistä asumistukea itsenäisenä ruokakuntanaan. Alaikäinen, kodin ulkopuolella asuva opiskelija voi saada yleistä asumistukea mm. silloin, jos hänelle on myönnetty opintotuki tai opintolainan valtioneuvosto. Asuntolassa asuminen on ammattiin opiskelijalle maksutonta, joten siihen ei ole mahdollista saada yleistä asumistukea. Opiskelijat voivat saada yleistä asumistukea samoin ehdoin kuin muutkin. Asumistuki voi olla korkeintaan 80 prosenttia enimmäisasumismenoista.

Toimeentulotuki

Perustoimeentulotuki on viimesijainen tukimuoto ja sitä haetaan Kelasta. Toimeentulotuen myöntämisen edellytyksenä on, että perhe tai henkilö ei voi muuten turvata toimeentuloaan siten, että tulot ja varat riittäisivät välttämättömiin jokapäiväisiin menoihin. Täysi-ikäisen opiskelijan edellytetään pääsääntöisesti nostavan hänelle taatun opintolainan. Alaikäiseltä opiskelijalta tätä ei edellytetä. Kelan myöntämää perustoimeentulotukea sai 565 lukion 17–24 -vuotiaista lukion opiskelijaa.

Opiskelija voi hakea täydentävää tai ehkäisevää toimeentulotukea kunnan sosiaalitoimesta, jos hänellä on sellaisia erityisiä menoja, joihin Kelasta ei saa perustoimeentulotukea. Tällaisia menoja ovat esimerkiksi ylioppilastutkimusmaksut ja opiskeluvälineet.

Sosiaalista luototusta myönnetään opiskelijalle vain poikkeustapauksissa.

Työssä käyminen opiskelujen ohessa

Opetushallitus selvitti toisen asteen opiskelijoiden työssä käyntiä opintojen ohessa koulun käynnin kustannuksista selviämiseksi. Selvityksessä arvioidaan lukiolaisten työssä käynnin vaihtelevan 15–22 prosentin välillä riippuen siitä, miten ja milloin asiaa on kartoitettu. Selvityksessä ei ilmennyt tarkempi työssä käynnin syy.

3 Vaihtoehdot tukea toisen asteen opiskelua

3.1 Maksuttomat toisen asteen opinnot kaikille opiskelijoille

Maksuttoman toisen asteen opetuksen järjestäminen tarkoittaisi, että opiskelijalle ei jatkossa koituisi nykyisen kaltaista kustannuksia oppimateriaaleista, opetuksessa tarvittavista henkilökohtaisista välineistä ja tarvikkeista tai muista opetukseen tai tutkinnon suorittamiseen liittyvistä hankinnoista. Maksuttomuuden piiriin sisältyisivät myös koulumatkat, mutta niiden kustannusvaikutuksia ei ole tässä yhteydessä mahdollista arvioida.

Maksuttomuuden toteuttaminen edellyttäisi, että lähtökohtaisesti koulutuksen järjestäjille säädettäisiin uusi lakisääteinen tehtävä, josta aiheutuvat lisäkustannukset tulisi rahoittaa kokonaisuudessaan valtion rahoituksena. Periaatteena olisi tällöin, että valtio korvaisi varallisuus- ja tulotasosta riippumatta kaikkien alle 18-vuotiaana lukiokoulutuksessa aloittaneiden (nuorten tai aikuisten opetus suunnitelmien mukaan opiskelevien) välittömät opetukseen liittyvät kustannukset, kuten oppikirjat ja muut opiskelumateriaalit, kannettavan tietokoneen, laskimen ja ohjelmistolisenssit, ylioppilastutkinnosta aiheutuvat kustannukset (2 koekertaa, yhteensä 5 koetta) ja koulumatkakustannukset. Samoin valtio korvaisi kaikkien ammatillisen perustutkintokoulutuksen tai valmentavan koulutuksen opiskelijoiden välittömät koulutukseen liittyvät kustannukset.

Maksuttomuus toteutettaisiin joko säätämällä maksuttomuudesta huolehtiminen opetuksen/koulutuksen järjestäjän velvollisuudeksi ja korottamalla lukiokoulutuksen järjestäjien valtionosuutta ja ammatillisen perustutkintokoulutuksen sekä valmentavien koulutusten rahoitusta lisääntyneitä kustannuksia vastaavalla määrällä. Vaihtoehtoisesti maksuttomuus voitaisiin toteuttaa myöntämällä lukion ja ammatillisen koulutuksen opiskelijoille opiskelukustannuksien kattamiseksi laskennallinen tuki, sekä lisäksi ja matkustustuki, jolle säädettäisiin tietty kilometrimääräinen vähimmäismäärä, mutta ei nykyistä vastaavasti omavastuuosuutta.

Lukiokoulutuksen kustannukset

Mikäli voimassa olevaa sääntelyä lukio-opetuksen ja ruokailun maksuttomuudesta laajennettaisiin koskemaan mahdollisimman kattavasti muita välittömiä opiskeluun liittyviä kustannuksia, aiheutuisi siitä valtiolle menolisäyksiä seuraavien hankintojen kompensoimisesta opiskelijalle:

- Oppikirjat ja muut opiskelumateriaalit
- Kannettava tietokone, laskimet ja ohjelmistolisenssit
- Ylioppilastutkinnosta aiheutuvat kustannukset
- Koulumatkakustannukset

Alla olevassa taulukossa on (Taulukko 3) eritelty kustannusten arvioitu kertyminen kolmivuotisen nuorille tarkoitetun lukiokoulutuksen ajalta. Arviossa on käytetty Lukiolaisten liiton, Vantaan lukioissa toteutetun kustannus seurannan ja Suomen kustannusyhdistyksen tietoja materiaali ja välinekustannuksista siten, kuin ne on kuvattu Opetushallituksen toisen asteen koulutusta koske-

vassa selvityksessä. Arviot tasapainottavat toisiaan ja kokonaiskustannusarvioon on poimittu näiden arvioiden keskiarvo.

Lukiokoulutuksessa oli kaiken kaikkiaan vuoden 2017 syksyllä 103 000 opiskelijaa. Nuorille tarkoitettussa lukiokoulutuksessa oli yhteensä 96 367 opiskelijaa (joista 18 vuotta täytettyään aloittaneita vain 293). Aikuisille tarkoitettussa lukiokoulutuksessa oli 6 642 opiskelijaa, joista 18-vuotta täytettyään aloittaneita 4 940 (ja nuorena aloittaneita 1 702). Alla on laskettu kustannukset 96 074 opiskelija mukaan.

Taulukko 3. Opiskelukustannusten kertyminen kolmivuotisen lukiokoulutuksen aikana.

	Lukiolaisten liiton arvio	Vantaan lukion seuranta (1)	Suomen kustannusyhdistys (2)	Vaihteluväli
Oppikirjat ja muut opiskelumateriaalit	1900 + 200 =2100 (700 per vuosi)	1430 + 260=1690 (563 per vuosi)	900 + 200=1100 (367 per vuosi)	1100 – 2100 (367 – 700 per vuosi)
Kannettava tietokone (3) , laskimet ja ohjelmistolisenssit	300 + 70=370 (123,30 per vuosi)	300 + 70=370 (123,30 per vuosi)	300 + 70=370 (123,30 per vuosi)	370 (123,30 per vuosi)
Ylioppilastutkinnosta aiheutuvat kustannukset (4)	168 (56€ per vuosi)	168 (56€ per vuosi)	168 (56€ per vuosi)	168 (56€ per vuosi)
YHTEENSÄ euroa/ opiskelija/v	879	742	546	546 - 879
Valtakunnalliset vuosittaiset kokonaiskustannukset (milj. euroa/v)	85 M€	72 M€	52 M€	52–85 M€

- 1) Ei kierrätystä vaan kaikki hankittu uuden OPS:n vuoksi uutena
- 2) Erittäin tehokkaan kierrätyksen ideaalimalli
- 3) Halvin ajateltavissa oleva malli
- 4) Oletus, että kokelas tekee 5 koetta kahden koekerran aikana (lopun korvaisi opiskelija itse)

Yllä olevan lisäksi kustannuksia syntyy maksuttomasta lukiokoulutukseen valmistavasta koulutuksesta ja aikuisille tarkoitettusta lukiokoulutuksesta, sen mukaan, säädetäänkö oikeus laajaan maksuttomuuteen koskemaan kaikkia lukiolaisissa tarkoitettua koulutusta käyville, vai vain tietyn ikäisenä koulutuksen aloittaneille. Molemmassa koulutusmuodoissa opiskelee sekä alle 18-vuotiaana aloittaneita että niitä, jotka ovat aloittaneet koulutuksessa 18 vuotta täytettyään. Aikuisille tarkoitettussa lukiokoulutuksessa opiskeli vuonna 2016 yhteensä 7 282 opiskelijaa. Aikuisten oppimäärän kurssimäärä on noin 70 % nuorten oppimäärästä. Tämä vähentää oppikirjat ja muut opiskelumateriaalit –kustannuksia heidän osaltaan samassa suhteessa. He kuitenkin käyttävät pääsääntöisesti opiskeluun saman (3v) ajan, joten tässä laskelmassa muut kustannukset on laskettu vastaavasti, kuin nuorten oppimäärän mukaan opiskelevien osalta. Valmistavassa koulutuksessa opiskeli vain muutama sata, eikä heitä ole otettu laskelmaan mukaan.

Jos kustannukset korvataan myös aikuislukioissa opiskelevien alle 18-vuotiaana aikuislukiossa aloittaneiden osalta, tulee yllä kuvattuihin kokonaiskustannuksiin lisätä 1702 opiskelijan kustannukset siten, että näistä valtakunnallinen kokonaiskustannus olisi vuosittain 1,2 – 1,6 milj. euroa. Lisäksi laskelmassa on oletettu, että riippumatta todellisesta ylioppilaskokeiden suorittamisen jakamisesta ja kokeiden suorittamisesta ja uusimisesta, maksuttomuuden piiriin on katsottu koh- tuudella kuuluvan 5 koetta, jotka suoritetaan kahdella koekerralla.

Kustannusten ulottaminen kokonaisuudessaan laskennallisen valtionosuusrahoituksen piiriin

Mikäli oppimateriaaleista ja välineistä syntyvä kustannus kohdennettaisiin kokonaisuudessa las- kennallisen valtionosuuden rahoitusjärjestelmän piiriin koskien kaikkia lukiolaisia, niin rahoituk- sen lisäys noin 100 000 opiskelijan osalta olisi enimmillään noin 85 milj. euroa vuodessa. Kus- tannusarvioon ei ole sisällytetty koulumatkakustannuksia. Kustannus tulisi kokonaisuudessaan valtion katettavaksi.

Mainittujen kustannusten kompensoiminen opiskelijoille edellyttäisi lukiolain muuttamista. Lais- sa tulisi säätää oppimateriaalien kuulumisesta maksuttomuuden piiriin vastaavasti kuin perusope- tuslaissa (628/1998). Koska tämä laajentaisi lukiokoulutuksen järjestäjien velvoitteita, tulisi ai- heutuvat kustannukset kattaa täysimääräisesti valtionosuusrahoituksella. Lisäksi tulisi muuttaa opetus- ja kulttuuriministeriön asetusta ylioppilastutkintolautakunnan suoritteiden maksullisuu- desta, jossa säädetään ylioppilastutkintoon ja siihen kuuluviin kokeisiin osallistumisesta perittä- vistä maksuista, sekä lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden koulumatka- tuesta annettua lakia.

Ammatillisen perustutkintokoulutuksen kustannukset

Maksuttoman opiskelunopiskelunopiskelunopiskelun kustannusten arviointi ammatillisessa kou- lutuksessa riippuu siitä, keitä koulutuksen maksuttomuus koskisi ja mitä kustannustietoja käyte- tään arvion perusteena.

Ammatillisen koulutuksen opiskelijat ovat hyvin moninainen ryhmä, joten maksuttomuuden kus- tannukset riippuvat sen piiriin kuuluvan opiskelijaryhmän määrittelystä. Opiskelijaryhmä voidaan määrittellä esimerkiksi opiskelijan suorittaman tutkintotyypin mukaan (rajataan koskemaan aino- astaan ammatillisen perustutkintokoulutuksen opiskelijoita), osaamisen hankkimistavan mukaan (rajataan oppisopimuskoulutus ulkopuolelle) tai opiskelija iän mukaan (esim. rajataan koskemaan ainoastaan alle 18- tai alle 20-vuotiaita). Näiden tekijöiden perusteella ammatillisen koulutuksen maksuttomuus voidaan rajata koskemaan esimerkiksi seuraavia opiskelijakohderyhmiä:

- 1) kaikki ammatillisen perustutkinnon opiskelijat: n. 187 800 opiskelijaa
- 2) ammatillisen perustutkinnon opiskelijat pl. oppisopimuskoulutus: n. 170 800 opiskelijaa
- 3) alle 20-vuotiaat ammatillisen perustutkinnon opiskelijat: n. 94 700 opiskelijaa.

Opiskelun kustannuksia on selvitetty sekä Opetushallituksen toimesta että SAKKI ry:n Amisba- rometri -kyselyssä. Näitä koskeva tarkempi kuvaus on luvussa 2.2. Kustannusten selvittäminen on toteutettu eri tavoin näissä selvityksissä. Opetushallituksen selvityksessä (OPH 2018) koulutuksen järjestäjiltä kerättiin arvioita eri perustutkintojen opiskelijakohtaisista kustannuksista koko opiske- lun ajalta. Selvityksessä ei arvioitu kustannuksia kaikille tutkintorakenteen mukaisille perustut- kinnoille, joten arviot eivät kata kaikkia ammatillisen perustutkintokoulutuksen opiskelijoita. Selvityksen perustutkinnot kattavat kuitenkin yli puolet kaikista ammatillisten perustutkintojen opiskelijoista. Koulutuksen järjestäjiltä kerättyjen arvioiden perusteella keskimääräinen opiskeli-

jakohtainen kustannus opiskelijan kustannettavaksi kuuluvista oppimateriaaleista, työvälineistä, työasuista ja tarvikkeista sekä ammattitaitovaatimusten mukaisista sertifikaateista oli noin 334 euroa.

Kustannuslaskelmaa varten muille kuin selvityksessä arvioiduille perustutkinnoille määritettiin koulutuslakohtainen kustannusarvio, joka perustui em. tutkintokohtaisiin arvioihin. Jos koulutuslakohtaisesti oli selvitetty ainoastaan yhden tutkinnon kustannukset, käytettiin samaa arviota koko koulutuslakohtaisesti. Jos tutkintoja oli useampia, niin laskelmassa käytettiin kyseisten tutkintojen kustannusarvioiden keskiarvoa.

Ammatillisen koulutuksen opiskelijoille aiheutuvat kokonaiskustannukset voidaan arvioida karkeasti kertomalla tutkintokohtaiset keskimääräiset kustannukset kyseisten tutkintojen ja alojen opiskelijamäärillä. Tällöin arvioidut kokonaiskustannukset olisivat opiskelijaryhmittäin seuraavat:

- kaikki ammatillisen perustutkinnon opiskelijat: yhteensä n. 62,7 miljoonaa €
- ammatillisen perustutkinnon opiskelijat pl. oppisopimuskoulutus: yhteensä n. 56,7 miljoonaa €
- alle 20-vuotiaat ammatillisen perustutkinnon opiskelijat: yhteensä n. 31,6 miljoonaa €.

SAKKI ry:n toteuttamassa Amisbarometri-kyselyssä kerättiin ammatillisen koulutuksen opiskelijoilta tietoa siitä, kuinka paljon rahaa he olivat käyttäneet opiskelussa tarvittaviin materiaaleihin ja välineisiin yhteensä opintojensa aikana kyselyajankohtaan mennessä. Tarkempaa koulutusalojen välisiä eroja huomioon ottavaa arviota varten vastaukset jaoteltiin opiskelijan tutkinnon koulutusalan ja käytetyn rahamäärän mukaan. Kyselyssä vastausvaihtoehdot oli luokiteltu rahamäärän mukaisesti 9 luokkaan (esim. 50-100 euroa). Laskelmaa varten jokaisen luokan rahamääräksi asetettiin vastausvaihtoehdon mediaani (esim. vastausvaihtoehdon 50–100 euron arvo on laskelmassa 75 e). Jokaiselle koulutuslakohtaisesti laskettiin kustannusarvio kertomalla vastauksen arvo vastauksen valinneiden opiskelijoiden osuudella.

Esimerkiksi kulttuurialan painotetut keskimääräisen kustannukset per opiskelija on laskettu seuraavalla laskentakaavalla:

$$(34 \% * 25 \text{ €}) + (16 \% * 75 \text{ €}) + (16 \% * 150 \text{ €}) + (11 \% * 250 \text{ €}) + (8 \% * 350 \text{ €}) + (3 \% * 450 \text{ €}) + (2 \% * 550 \text{ €}) + (1 \% * 650 \text{ €}) + (9 \% * 750 \text{ €}) = 198,50 \text{ €/opiskelija.}$$

Kyselyn vastaustenvastaustenvastaustenvastausten pohjalta tehdyn arvion mukaan ammatillisen peruskoulutuksen (= uuden lainsäädännön mukainen ammatillinen perustutkintokoulutus ja valmentavat koulutukset) keskimääräiset opiskelijakohtaiset kustannukset olisivat noin 222 euroa. Arviossa on kuitenkin huomattava se, että käytetty rahamäärä on kysytty kyselyajankohtaan mennessä. Vastaukset riippuvat siten siitä, missä vaiheessa kyselyyn vastanneiden opiskelijoiden opinnot ovat. Todennäköisesti kyselyn vastaukset ovat matalammat, kuin mitä kustannuksia opiskelusta syntyisi todellisuudessa koko opintojen ajalta.

Vastaavasti kokonaiskustannukset voidaan arvioida kertomalla edellä kuvattu keskimääräinen opiskelijakohtainen kustannus opiskelijamäärillä. Em. jaottelun mukaisesti huomioiden opiskelijoiden koulutusalat kokonaiskustannukset olisivat opiskelijaryhmittäin seuraavat:

- kaikki ammatillisessa perustutkintokoulutuksessa olevat opiskelijat: yhteensä n. 42,1 miljoonaa €
- ammatillisen perustutkinnon opiskelijat pl. oppisopimuskoulutus: yhteensä n. 36,4 miljoonaa €
- alle 20-vuotiaat ammatillisen perustutkinnon opiskelijat: yhteensä n. 20 miljoonaa €.

Tarkastelussa on kuitenkin otettava huomioon se, että erot ovat suuria tutkintojen välillä. Opetushallituksen toteuttaman selvityksen perusteella suurimmat opiskelijakohtaiset taloudelliset kustannukset ovat esimerkiksi hiusalalan perustutkinnossa, hotelli-, ravintola- ja cateringalan perustutkinnossa, tieto- ja viestintätekniikan perustutkinnossa. Lisäksi on otettava huomioon, että tutkintojen ohella eroja on myös koulutuksen järjestäjien välillä, koska käytännöt järjestäjien välillä vaihtelevat liittyen siihen, miten oppimateriaaleja, henkilökohtaisia tarvikkeita ja varusteita tai sertifikaatteja hankitaan ja kustannetaan opiskelijoille ja mitä opiskelijat maksavat itse.

Edellä esitettyjen laskelmien perusteella voidaan karkeasti arvioida, että koulutuksen maksuttomuuden kustannukset kohderyhmän mukaan olisivat seuraavissa vaihteluväleissä:

- 1) Jos koulutus olisi maksutonta kaikille ammatillisen perustutkinnon opiskelijoille, se koskisi yhteensä **n. 188 000 opiskelijaa ja kustannus olisi yhteensä n. 40–65 miljoonaa euroa.**
- 2) Jos koulutus olisi maksutonta kaikille ammatillisen perustutkinnon opiskelijoille pois lukioppisopimuskoulutus, se koskisi yhteensä **n. 171 000 opiskelijaa ja kustannus olisi yhteensä n. 35–57 miljoonaa euroa.**
- 3) Jos koulutus olisi maksutonta kaikille alle 20-vuotiaille ammatillisen perustutkinnon opiskelijoille, se koskisi yhteensä **n. 95 000 opiskelijaa ja kustannus olisi yhteensä n. 20–32 miljoonaa euroa.**

Arvion perustan muodostavat opetushallituksen selvityksen tarkemmat laskelmat opiskelijoille aiheutuvista kustannuksista ammatillisessa koulutuksessa, tutkintojen välisistä eroista ja koulutuksen maksuttomuuden kokonaiskustannuksista ovat muistion liitteenä (liite 1).

3.1.1 Maksuttoman toisen asteen kokonaiskustannukset

Toisen asteen koulutuksen maksuttomuuden kokonaiskustannusten arvioiminen ei ole yksiselitteistä muun muassa siksi, että opiskelijaryhmän määrittelyn ohella maksuttomuuden piiriin kuuluvat kustannukset riippuvat koulutusalaista ja käytetyistä opetusmenetelmistä. Lisäksi kustannusten kehittymiseen vaikuttaa oppimisympäristöjen ja oppimateriaalien kehittyminen tulevaisuudessa.

Edellä on arvioitu kokonaan maksuttoman toisen asteen koulutuksen järjestämistä siten, että sen piiriin tulisivat kaikki toisen asteen perustutkintoa opiskelevat opiskelijat sekä valmentavien koulutusten opiskelijat. Ammatillisen koulutuksen kohderyhmä voi olla lisäksi kohdan 2. mukainen ryhmä, jolloin oppisopimusopiskelijat rajataan kohdejoukon ulkopuolelle.

Edellä kuvattujen laskentaperusteiden ja kohderyhmämäärittelyjen perusteella kokonaisuudessaan toisen asteen maksuttomuuden vuosittaisten kustannusten arvioidaan olevan 87-142 milj. euroa, josta lukiokoulutuksen kustannukset olisivat noin 52-85 milj. euroa ja ammatillisen koulutuksen kustannukset 35-57 milj. euroa.

Kustannusarvioissa ei ole huomioitu koulumatkakustannusten maksuttomuuden vaikutuksia.

3.2 Opiskelijoiden talouteen suoraan vaikuttavat toimet: opintotuki, muut tulonsiirrot, maksut

Taustaa

Kokonaan maksuttoman toisen asteen koulutuksen järjestämisen vaihtoehtona on tarveharkintaan perustuva maksuttomuus siten, että koulutus olisi tarveharkinnan perusteella maksutonta vähävaraisille opiskelijoille. Opetushallituksen laatiman toisen asteen koulutuksen koulutuskustannuksia koskevan selvityksen mukaan täsmällistä arviota niistä opiskelijoista, jolle koulutuksesta aiheutuvat kustannukset muodostuvat tai voivat muodostua esteeksi on vaikea esittää. Viitteenä voidaan käyttää opintotukeen oikeutettujen opiskelijoiden määrää, opintovelallisten määrää, Tilastokeskuksen määritelmää pienituloisuudesta sekä Amisbarometrin tuloksia.

Toisella asteella opiskeli yhteensä 226 036 opiskelijaa. Arviolta 12,5 prosenttia toisen asteen opiskelijoista kuuluu Tilastokeskuksen mukaan pienituloisten perheisiin eli yhteensä 28 355 nuorta. Opintotuki toiselle asteelle jakautuu niin, että myönnetystä opintotuesta ammatillisen koulutuksen opiskelijoista sitä saa 78 prosenttia ja lukion opiskelijoista 22 prosenttia. Jos oletetaan, että pienituloisuus jakautuu samassa suhteessa, tarkoittaisi se, että ammatillisessa perustutkintokoulutuksessa opiskelijoista 22 117 on perheistä, joilla on merkittäviä taloudellisia vaikeuksia. Tämä on 18 prosenttia kaikista ammatillisessa perustutkintokoulutuksessa olevista opiskelijoista. Selvityksen mukaan opintovelallisia oli 11 prosenttia ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista 16-19-vuotiaista nuorista lukuvuonna 2016-2017.

Opetushallituksen selvityksen mukaan Amisbarometrissa on tarkasteltu vuosina 2015 ja 2017, miten opiskelijat kokivat rahojensa riittäneen kyselyä edeltäneen kevätlukukauden aikana. Vastaajista 8 prosenttia opiskelijoista koki vuonna 2015, että raha-asiat tuottivat jatkuvasti hankaluuksia ja vuonna 2017 vastaava prosenttiluku oli 7.

Riippuen tarkastelutavasta, karkea arvio vähävaraisten opiskelijoiden määrästä ammatillisessa perustutkintokoulutuksessa vaihtelee 7–18 prosentin välillä.

Tukimuodot

Toisen asteen opiskelijat voivat saada tukea opintoihinsa useista tukijärjestelmistä. Ensisijaisia tukimuotoja ovat opintotuki (opintoraha ja opintolaina), asumistuki, asumislisä, koulumatkatuki ja lapsilisä. Jos opiskelijan ensisijaiset etuudet eivät tarjoa hänelle riittävää toimeentuloa ja kustannusten korvauksia, hän voi saada toimeentulotukea. Seuraavassa on esitetty eri vaihtoehtoja toteuttaa nykyistä paremmin kohdennettu taloudellinen tuki suoraan niille opiskelijoille, jolle toisen asteen opiskelusta aiheutuvat kustannukset aiheuttavat esteen tai kohtuuttoman taloudellisen haasteen.

1. Opintotuki

Nykymallissa opintoraha kattaa esimerkiksi lukio-opinnoista aiheutuvat suorat kustannukset vain hyvin pienellä osalla opiskelijoista. Syynä on opintorahan alhainen perusmäärä ja vanhempien tulojen vaikutus, joskin opintotuen opintolainamahdollisuus jonkin verran parantaa tilannetta.

Lapsilisä kattaa opinnoista aiheutuvia kustannuksista 16 -vuotiaana, mutta opiskelijan täyttäessä 17 vuotta, lapsilisä päättyy. Vanhempien keskimääräisillä 55 000 – 60 000 euron vuosituloilla opintoraha on 0 – 10 e/kk.

Vaihtoehtoja:

- *Mikäli alimmat opintorahat korotettaisiin lapsilisien tasolle eli noin 100 euroon/kk, kustannukset kasvaisivat noin 17 miljoonaa euroa vuodessa.*
- *Vanhempien tulo rajojen korottamisella voitaisiin parantaa pieni- ja keskituloisten perheiden lasten mahdollisuutta saada opintorahaa. Korottamisen kustannusvaikutukset riippuvat korotuksen suuruudesta. noin 20 %:n korotuksen kustannusvaikutukset ovat noin 10 milj. euroa.*
- *Opintotukeen sisällytettäisiin oppimateriaalilisä vähävaraisuuskorotuksen piiriin kuuluville opiskelijoille. Korotus olisi 47 euroa/kk ja sillä olisi mahdollista kattaa noin puolet koulutuksen aikana aiheutuvista kustannuksista. Oppimateriaalilisä kohdistuisi vailla toisen asteen tutkintoa oleville nuorille. Uudistus lisäisi valtion menoja yhteensä 12,7 miljoonalla eurolla.*

Esitetty opintorahan oppimateriaalilisä (46,80 €/kk = 234 €/lukukausi / 468 euroa lukuvuosi) kattaisi ammatillisesta koulutuksesta keskimäärin opiskelijalle aiheutuvat kustannukset. Yksi yhtenäinen oppimateriaalilisä ei kuitenkaan kohtelisi eri tutkintojen opiskelijoita yhdenvertaisesti alojen ja tutkintojen välisten kustannuserojen vuoksi.

Opintorahan oppimateriaalilisän myöntämisessä voidaan hyödyntää olemassa olevaa rakennetta, sillä opintotuen lähtökohtainen tarkoitus on tukea opiskelunaikaista toimeentuloa ja korvata opiskelusta aiheutuvia kustannuksia. Muutos edellyttäisi opintotukilain muutosta.

2. Lapsilisäoikeuden pidentäminen

Suomessa lapsilisäoikeuden pidentämistä 18 ikävuoteen tai opintorahan maksamista lapsilisän suuruisena vain opiskeleville nuorille ovat ehdottaneet useat työryhmät juuri opintojen aikaisen vaikean tarveharkintaprosessin vuoksi. Toistaiseksi tämä esitys ei ole edennyt kustannusten nousun vuoksi. Kustannukset kasvaisivat arviolta lähes 75 milj. euroa.

3. Koulumatkatuki

Kela maksaa lukiossa tai ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevälle koulumatkatukea päivittäisten koulumatkojen kustannuksiin. Ikä tai opiskelijan talous ei vaikuta korvattaviin kustannuksiin, vaan ainoastaan koulumatkan pituus ja kustannukset. Koulumatkatukea voidaan maksaa julkisesta liikenteestä, koulukuljetuksesta ja itse järjestetystä matkoista aiheutuviin kustannuksiin. Jos opiskelija liikkuu kouluun julkisella liikenteellä, hän maksaa matkalipusta itse enintään 43 euroa kuu-

kaudessa. Jos käytettävissä ei ole julkista liikennettä tai koulukuljetusta, opiskelija voi kulkea kouluun itse valitsemallaan tavalla, esimerkiksi omalla autolla tai kaverin kyydillä. Tällöin koulumatkatukea voi saada 52,98–343,14 euroa kuukaudessa.

4. Ylioppilastutkinnosta syntyvien kustannusten kattaminen

Ylioppilastutkinnon järjestäminen katetaan pääosin tutkinnon suorittamisesta kertyvillä kokelasmaksuilla. Valtion talousarvioissa on vuosittain varattu määräraha, jolla on pyritty alentamaan kyseisiä kokelasmaksuja. Yhden tutkintokerran perusmaksu on 14 euroa ja koekohtainen maksu on 28 euroa.

Hallitus valmistelee lukiolain ja ylioppilastutkinnon järjestämisestä säädetyn lain uudistamista. ylioppilastutkinnon järjestämistä koskevan lain valmistelun osalta ei voida vielä arvioida muutoksen kaikkia kustannusvaikutuksia.

Ylioppilastutkintolautakunta kerää vuosittain maksutuloja tutkintomaksuista noin 6,3 milj. euroa. Jos tutkinto muuttuu maksuttomaksi, niin kokeisiin ilmoittautuneiden määrä tulee kasvamaan, jota kasvua on vaikea ennakoida. Lautakunnan osalta menot kasvaisivat lisääntyneen kokelasmäärän mukaisesti, koska sensoripalkkiot muodostavat merkittävän osuuden tutkintomaksujen käytöstä.

Tarkastusmaksuista luopumine aiheuttaisi osaltaan kustannuksia, jotka voidaan arvioida. Nykyisin siitä kertyy noin 50 000 euron tulot lautakunnalle. Maksuttomuuden myötä tarkastuspyyntöjen määrä tulee kasvamaan nykyisestään. Varovaisen arvioin mukaan muutoksesta aiheutuva kustannus valtiolle olisi runsas 0,1 milj. euroa.

Tavoitteena on luopua hyväksytyin kokeen uusimiskertoja koskevista rajoitteista, jolloin hyväksytyä koetta voisi uusia rajattomasti. Kokeen uusimismahdollisuuksien lisääntyminen aiheuttaisi kokelasmäärän lisäyksen arviolta 13 000 vuodessa ja noin 0,5 milj. euron lisämaksutulot. Maksuttomuuden seurauksena tämä maksutulo menetettäisiin, jolloin kyseinen summa kohdentuisi valtio maksettavaksi.

Sellaiset kokeen uusijat, jotka eivät ole lukion opiskelijoita aiheuttavat eräitä hallinnollisia kustannuksia myös koulutuksen järjestäjille. Nämä kustannukset eivät ole valtionosuuden piirissä. Niiden kustannusvaikutus on arvioitu noin 0,75 milj. euroksi, joka summa kohdentuisi valtion kustannettavaksi.

Maksuton ylioppilastutkinto lisäisi mahdollisesti myös koulutuksen järjestäjän kustannuksia koejärjestelyiden ja alustavan arvostelun osalta, joita on vaikea ennakoida. Niiden kattaminen tapahtuisi laskennallisen valtionosuusjärjestelmän kautta.

Maksuttomuuden ja tehtävien uudistusten seurauksena kustannusten voidaan arvioida nousevan lähemmäs 8 milj. euroon vuositasona. Summassa ei ole vielä otettu huomioon tutkintoon tehtäviä muita mahdollisia uudistuksia ja niiden kustannusvaikutuksia.

5. Ylioppilastutkintomaksujen osittainen poistaminen

Opetus- ja kulttuuriministeriö on asetuksella säätänyt ylioppilastutkinnon suoritteista perittävistä maksuista (908/2010). Kokelaskohtaisen perusmaksun suuruus on 14 euroa ja koekohtainen perusmaksu on 28 euroa.

Ylioppilastutkintomaksujen osittaisena alentamisena on selvitetty vaihtoehtoa, jossa perusmaksu perittäisiin vain niiltä kaikilta kokelailta, joilla olisi neljäs tai sitä useampi tutkintokerta menossa ja koekohtainen maksu perittäisiin erillisen kokeen suorittajilta, täydentäjiltä ja uusijoilta.

Arviointilaskelmassa on otettu huomioon lukioikäluokan noin 8,5 prosentin ennakoitu kasvu vuosina 2017 – 2028. Ikäluokan kasvuvaikutus olisi enimmillään 0,5 miljoonaa euroa vuonna 2028. Laskelman mukaan tutkinnon muuttuminen edellä kuvatulla tavalla maksuttomaksi aiheuttaisi aluksi noin 5,5 miljoonan euron ja tarkastelujakson lopussa noin 6 milj. euron menetyksen tutkintolautakunnan menoihin.

Valtion vuoden 2018 talousarviossa on kuluvalle vuodelle varattu momentille 29.01.03. enintään 3 830 000 euroa ylioppilastutkintolautakunnan kanslian toimintamenojen maksamiseen. Tällä määrärahalla katetaan tutkintomaksujen alentamisesta vuonna 2011 annetun asetuksen aiheuttamat maksutulojen menetykset sekä tieto- ja viestintätekniikan muutoksesta aiheutuvat lisäkustannukset. Tieto- ja viestintätekniikan (digitalisointi) osuus kyseisestä summasta on 1,3 miljoonaa euroa. Lisärahoituksen taso tulee alenemaan tutkinnon digitalisoinnin toteuduttua 2019.

Näin valtion tulo- ja menoarvioissa olisi jatkossa varattava vuosittain noin 9,3 miljoonaa euroa tutkintolautakunnan menoihin, josta lisärahoituksen osuus olisi alkuvaiheessa noin 5,5 miljoonaa euroa.

Tutkintolautakunnan mukaan esitetyn mallin haasteena olisi sen hahmottuminen kokelaille ja lukioille. Erilainen maksuperuste perusmaksussa ja koekohtaisessa maksussa aiheuttaisi useiden kokelaiden kohdalla tarkistustyötä tutkintolautakunnassa, koska samalla kokelaalla saattaisi olla sekä maksullisia että maksuttomia kokeita samalla tutkintokerralla. Tutkinnon kahdella kerralla suorittaneella kokelaalla olisi käytettävissä vielä tutkinnon jälkeinen ensimmäinen uusinta ilman perusmaksua, mutta tutkinnon kolmella kerralla suorittaneella kokelas maksaisi uusinnasta myös perusmaksun. Hylätyn arvosanan saaneen kokelaan tilanne olisi epäoikeudenmukainen, koska hänen ei ole mahdollista päästä hyväksytyyn tutkintoon ilman uusintaa. Olisi selkeämpää siirtyä pelkkään koekohtaiseen maksuun, joka koskisi erillisen kokeen suorittajia, tutkinnon täydentäjiä ja hyväksytyin kokeen uusijoita. Tällöin koekohtainen maksu olisi jonkin verran nykyistä suurempi.

6. Toimeentulotuki

Kunta voi korvata oppimateriaalikustannuksia täydentävästä tai ehkäisevästä toimeentulotuesta. Tämä ei kuitenkaan ole kovin tavallista, ja kuntien käytännöt poikkeavat toisistaan.

Vähävaraisia toisen asteen opiskelijoita voitaisiin tukea entistä paremmin opiskelusta aiheutuvien kustannuksien kattamisessa huomioimalla oppimateriaaleista ja/tai opiskelussa tarvittavista työvälineistä ja työasuista aiheutuvat kustannukset jo perustoimeentulotuessa muina perusmenoina, jolloin ne kasvattaisivat maksettavan perustoimeentulotuen määrää. Käytännössä tämä toteutettaisiin siten, että toimeentulotuesta annetun lain (1412/1997) 7 b §:än lisättäisiin muina perusmenoi-

na huomioitavaksi oppimateriaalit ja/tai opiskelussa tarvittavat työvälineet. Lainkohdassa tulisi täsmentää, mitä oppimateriaaleilla tarkoitetaan ja koskeeko lainkohta ainoastaan lukiolaisia ja ammatillisia opintoja suorittavia vai myös muita opiskelijoita.

Oppimateriaalien huomioiminen toimeentulotuessa aiheuttaisi arviolta noin 5,8 miljoonaa euroa lisäkustannuksia vuodessa, josta lukiolaisten osuus on 4,8 miljoonaa euroa ja muun toisen asteen osuus 1,0 miljoonaa euroa (ks. tarkempi kustannusarvio). Kustannuslaskelman luvut perustuvat Opetushallituksen toisen asteen koulutuksen koulutuskustannuksia koskevaan selvitykseen, jossa on arvioitu lukiosta ja muusta 2. asteen koulutuksesta opiskelijalle aiheutuvia kustannuksia. Käytännössä tietokoneen ja muiden oppimateriaalien hintaa voisi saada alaspäin kilpailuttamalla hankinnat. Ongelmana käytännön ratkaisutyön näkökulmasta on, miten kustannuksia voidaan valvoa ja millaisia selvityksiä toimeentulotuen hakijalta voidaan saada oppimateriaaleista. Toimeentulotuessa huomioidaan ainoastaan tarpeelliset ja kohtuulliset kustannukset. On harkittava, onko oppimateriaaleista ja opiskelussa tarvittavista työvälineistä riittävä selvitys ostokuitti vai tarvitaanko esimerkiksi oppilaitoksen selvitys siitä, mitä kurssikirjoja ja muita opiskelu- tai työvälineitä ja työasuja opiskelijalla on oltava.

Täysi-ikäiset toisen asteen opiskelijat eivät yleensä saa perustoimeentulotukea, koska opintolainan valtioneuvoston katsotaan opiskelijan tuloksi. Opintolainaa voidaan kuitenkin jättää huomioimatta tulona laskelmalla esimerkiksi silloin, jos lainan nostaminen on kohtuutonta ottaen huomioon täysi-ikäisen lapsen ja vanhempien taloudellinen tilanne tai jos asiakkaan opiskelulla on asiakkaan poikkeuksellisten aikaisempien vaikeuksien perusteella myös kuntoutukselliset tai syrjäytymisen ehkäisyä tukevat tavoitteet. Jos opiskelijalla syntyy oikeus toimeentulotukeen vain poikkeuksellisesti, harvat opiskelijat hyötyvät siitä, että toisen asteen opiskelijoille korvattaisiin opiskelusta syntyviä kustannuksia toimeentulotuesta. Oppimateriaalien ja opiskelussa tarvittavien työvälineiden kuukausikohtaiset kustannukset eivät välttämättä ole niin suuria, että opintolainaa nostavan opiskelijan toimeentulotukioikeus syntyisi vain niiden perusteella.

Nuoria voidaan tukea myös siten, että opintolainaa jätettäisiin toimeentulotukilaskelmalla tulona huomioimatta nykyistä laajemmalla joukolla nuoria. On kuitenkin haastavaa tunnistaa nämä nuoret. Kelalla on erilaisia syrjäytyneisiin nuoriin kohdistuvia projekteja, joiden kautta nuoria voidaan tunnistaa. Lisäksi esimerkiksi erilaisista valmentavista koulutuksista toiselle asteelle siirtymässä olevat nuoret ovat usein tunnistettavissa.

Toinen mahdollinen tapa tukea toisen asteen opiskelijoiden opintoja olisi huomioida koulumatkatuen omavastuuosuus perustoimeentulotuessa menona. Koulumatkatuen omavastuuosuuden huomioiminen perustoimeentulotuessa tarkoittaisi käytännössä sitä, että meno lisättäisiin toimeentulotukilain 7 §:än muuksi perusmenoksi. Alustavassa kustannusarviossa on katsottu, että koulumatkatukien huomioiminen perustoimeentulotuessa nostaisi kustannuksia 0,5 miljoonalla eurolla. Alustavassa arviossa on mukana ainoastaan ne opiskelijat, joilla matkakustannukset ovat ylittäneet 54 euron kynnyksen ja he ovat koulumatkatuen piirissä.

3.3 Koulutuksen järjestäjien toimet opiskelijoiden kustannusten vähentämiseksi

Opiskelijoiden kustannuksiin voidaan vaikuttaa koulutuksen järjestäjien erilaisilla toimilla, jotka alentavat koulutuksen kustannuksia. Toimet voivat olla koulutuksen järjestäjiä velvoittavia tai koulutuksen järjestäjiä voidaan ohjata toteuttamaan niitä informaatio-ohjauksen ja kehittämismäärärahojen avulla.

Mikäli alla tarkemmin kuvattavista toimista tehtäisiin koulutuksen järjestäjään kohdistuva velvoite, se edellyttäisi muutosta lukiolakiin ja ammatillisesta koulutuksesta annettuun lakiin. Uudesta veloitteesta aiheutuisi koulutuksen järjestäjille lisäkustannuksia, jotka tulisi ottaa huomioon valtionosuusrahoituksessa.

Vaihtoehtoisesti ministeriö voisi kannustaa koulutuksen järjestäjiä ryhtymään opiskelijoiden kustannuksia aiheuttaviin toimiin esim. myöntämällä koulutuksen järjestäjille harkinnanvaraista kehittämisavustusta yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen kehittämismäärärahoista.

Koulutuksen järjestäjille ei syntyisi uutta veloitetta, vaan kehittämismäärärahoilla voitaisiin ohjata koulutuksen järjestäjiä kehittämään toimintaprosesseja ja -tapoja, joilla opiskelijoille aiheutuvia kustannuksia voitaisiin vähentää. Kehittämisrahaa voitaisiin kohdentaa erityisesti oppimateriaalien ja -välineiden kierrätykseen ja tehokkaaseen käyttämiseen liittyvään kehittämistoimintaan. Lisäksi kehittämisrahalla voitaisiin tukea avointen digitaalisten materiaalien kehittämistä.

Oppimateriaalit

Toisen asteen opiskelijoille aiheutuvia kustannuksia on mahdollista vähentää tarjoamalla oppimateriaaleja ja -tarvikkeita maksutta esim. ylläpitämällä kirjastoa tai oppimateriaalipankkia oppikirjojen ja muiden oppivälineiden lainaamiseksi. Maksuttomien oppimateriaalien ja -tarvikkeiden lainausmahdollisuus olisi kaikilla opiskelijoilla, mikä kohtelisi kaikkia opiskelijoita yhdenvertaisesti.

Lukiokoulutuksessa merkittävin osuus kustannuksista syntyy oppikirjoista ja muista opiskelumateriaaleista, joten koulutuksen järjestäjien veloitteella ylläpitää kirjastoa voitaisiin potentiaalisesti vähentää merkittävästi opiskelijoille aiheutuvia kustannuksia. Ammatillisessa koulutuksessa taas oppikirjojen osuus kustannuksista on keskimäärin vain kolmasosa kaikista opiskelijalle aiheutuvista kustannuksista. Erot oppikirjojen käytössä ovat merkittäviä eri alojen ja tutkintojen välillä. Joissakin ammatillisissa perustutkinnoissa kirjoja ei käytetä olleenkaan muissa kuin yhteisissä tutkinnon osissa, kun taas joissakin perustutkinnoissa suurin osa opiskelusta aiheutuvista kustannuksista muodostuu oppikirjoista lukiokoulutuksen tapaan. Tämän takia ammatillisen koulutuksen järjestäjän ylläpitämä kirjasto oppikirjojen lainaamiseen ei olisi välttämättä koulutuksen järjestäjien esittämän näkemyksen mukaan olisi välttämättä merkittävässä roolissa oleva ratkaisu ammatillisten opiskelijoiden kustannusten vähentämiseksi. Ammatillisen koulutuksen oppikirjat myös uudistuvat usein, koska työelämä kehittyy nopeaa vauhtia, joten kirjaston kokoelmia tulisi täydentää jatkuvasti.

Avoimet digitaaliset materiaalit voisivat näin olleen olla ammatillisen koulutuksen näkökulmasta parempi vaihtoehto opiskelijalle aiheutuvien kustannusten vähentämiseen kuin koulutuksen jär-

jestäjän ylläpitämä kirjasto. Lisäksi harkittavaksi voisi tulla digitaalisten materiaalien yhteiskäyttö niin, että lisenssit olisivat ryhmäkohtaisia, eivät henkilökohtaisia.

Lainaamot

Oppimateriaalipankin mallia voisi soveltaa ammatillisessa koulutuksessa koulutuksen järjestäjän ylläpitämällä ”lainaamalla”, josta opiskelija voisi lainata opiskelussa tarvittavia työvälineitä tai työasuja. Lainaamo kuitenkin lisäisi merkittävästi koulutuksen järjestäjille aiheutuvia kustannuksia, sillä se vaatisi lainattavien välineiden ja työasujen hankkimista, varastointitilaa ja henkilön tai henkilöitä, jotka hoitaisivat lainaustoimintaa. Lisäksi yhteisessä käytössä olevia välineitä koulutuksen järjestäjien kokemuksen mukaan usein rikkoontuu ja häviää, joten niitä tulisi jatkuvasti huoltaa tai ostaa uusia. Osa tarvittavista välineistä on henkilökohtaisia (esim. hengityssuojaimet, turvakengät), ja niitä ei hygieniasyistä voi kierrättää, joten niihin kyseistä mallia ei voisi sellaisenaan soveltaa. Koulutuksen järjestäjien kokemusten perusteella lainaamotyyppinen toiminta ei ole osoittautunut järkeväksi isossa mittakaavassa. Yleensä koulutuksen järjestäjät ovat todenneet parhaaksi toimintatavaksi sen, että opiskelijat ostavat työvälineet ja -asut itselleen ja ne jäävät opiskelijoiden käyttöön opiskelujen päätyttyä. Opiskelijat pitävät usein omista välineistään parempaa huolta kuin yleisistä välineistä, ja niistä on heille hyötyä, kun he opiskelujen jälkeen jatkavat työelämään. Osa koulutuksen järjestäjistä kuitenkin antaa oppilaitoksen työasuja tai työvälineitä tilapäisesti opiskelijoiden käyttöön tarvittaessa. Lisäksi koulutuksen järjestäjät ohjaavat opiskelijoita hakemaan toimeentulotukea, jos perhe on vähävarainen.

Sertifikaatit

Ammatillisesta koulutuksesta opiskelijalle aiheutuvista kustannuksista osan muodostavat myös ammattitaitovaatimusten mukaisten sertifikaattien maksut. Niiden osalta maksuttomuus voitaisiin toteuttaa siten, että koulutuksen järjestäjät eivät saisi periä erilaisia kortti- ja passimaksuja opiskelijoilta, vaan niistä aiheutuvat kustannukset tulisivat koulutuksen järjestäjän maksettavaksi. Sertifikaatit ovat henkilökohtaisia ja jäisivät opiskelijan hyödyksi. Tämä voisi kuitenkin joiltakin osin lisätä merkittävästi koulutuksen järjestäjälle aiheutuvia kustannuksia esimerkiksi, jos kaikille perustason ensihoidon opiskelijoille tulisi kustantaa hälytysajossa edellytetty ajokortti. Säännöksissä tulisivat erikseen määrittää, mitkä sertifikaatit koulutuksen järjestäjän tulisi tarjota maksutta. Maksuttomuus tulisi kompensoida koulutuksen järjestäjille jollain tavalla, esimerkiksi suoritettujen korttien ja passien mukaisesti. Tämä olisi vaikeaa toteuttaa nykyisen ammatillisen koulutuksen rahoitusjärjestelmän puitteissa, sillä sertifikaatit eivät ole virallisia tutkinnon osia, joista saataisiin tieto nykyisten tiedonkeruiden kautta. Vaihtoehtoisesti koulutuksen järjestäjille tulevat lisäkustannukset voitaisiin korvata perusrahoituksessa esimerkiksi tarkastelemalla tarvittaessa uudelleen tutkintojen kustannusryhmiä.

Ammattitaitovaatimusten mukaisista sertifikaateista koituvia maksuja voitaisiin vähentää myös niin, että ammatillisessa koulutuksessa saavutettaisiin kortin edellyttämä osaaminen, joka olisi määritelty tutkinnon perusteissa tietyn tutkinnon osan ammattitaitovaatimuksina. Opiskelija voisi halutessaan ostaa omalla kustannuksella lisäksi kortin tai passin, mutta se ei olisi välttämätön tutkinnon suorittamiseksi. Tutkinnon osan suorittaminen tuottaisi korttia tai passia vastaavan osaamisen ilman erillistä kortti- tai passisuoritusta. Haasteellista tässä vaihtoehdossa on, että osa työpaikoista edellyttää nimenomaan tietyn kortin tai passin suorittamista ennen kuin työpaikalla järjestettävä koulutus on mahdollista.

4 Johtopäätöksiä ja vaihtoehtoja opiskelijoiden kustannusten alentamiseksi

Kaikille maksuttoman toisen asteen koulutuksen toteuttaminen edellyttäisi laajaa ja perusteellista valmistelua, jonka yhteydessä tulisi muuttaa useita toiminta- ja rahoituslakeja. Koska opiskeluun liittyviin kustannuksiin vaikuttavat monet, toisiinsa kytkeytyvät tekijät, näiden tekijöiden yhteisvaikutukset tulisi kyetä tunnistamaan ja arvioimaan. Maksuttoman toisen asteen koulutuksen asemoituminen suhteessa olemassa oleviin opintotuki- ja muihin tulonsiirtojärjestelmiin edellyttäisi perusteellista ja laaja-alaista hallinnonalojen välistä selvitystyötä ja eri hallinnonalojen rahoitus- ja tukijärjestelmien muutosten yhteisvaikutusten selvittämistä. Kokonaan maksutonta toisen asteen koulutusta ei näin ollen ole mahdollista toteuttaa tällä vaalikaudella. Sen sijaan on mahdollista toteuttaa nopealla aikavälillä toimia, joilla voidaan alentaa opiskelijoiden kustannuksia sekä ammatillisessa koulutuksessa että lukiokoulutuksessa.

Nopeavaikutteisina toimina ehdotetaan opiskelijoille aiheutuvia kustannuksia vähennettäväksi kahdella tavalla: yhtäältä korotettaisiin toisen asteen opiskelijoiden opintotukea oppimateriaalikustannusten kattamiseksi oppimateriaalilisällä ja toisaalta osoitettaisiin koulutuksen järjestäjille harkinnanvaraista valtionavustusta toimenpiteisiin, joilla opiskelijoille aiheutuvia kustannuksia voitaisiin koulutuksen järjestäjien keinoin vähentää. Nämä ehdotukset tarkoittaisivat maksuttoman koulutuksen kehittämiseen ja toimeenpanoon yhteensä 18 milj. euron määrärahaa, josta 13 miljoonaa euroa olisi kehälisäyksenä toteutettava pysyvä valtion menojen lisäys opintotukeen. Lisäksi olisi varauduttava siihen, että ammatillisen koulutuksen opiskelijat voisivat opintotuen oppimateriaalilisän lisäksi edelleen hakea toimeentulotukea koulutuksen kustannusten kattamiseen niillä aloilla, joilla opiskelijoille aiheutuvat kustannukset ovat keskimääräistä kalliimpia.

Opintotuen oppimateriaalilisä

Opintotuen oppimateriaalilisä myönnettäisiin opintorahan vähävaraisuuskorotukseen oikeutetulle pienituloiselle opiskelijalle. Oppimateriaalilisän määrä asetettaisiin siten, että oppimateriaalilisän sisältävä opintoraha ei ylittäisi opintorahan enimmäismäärää vanhempien tuloista riippumatta. Yksi yhtenäinen oppimateriaalilisä olisi 46,80 €/kk, mikä tarkoittaisi 468 euroa lukuvuodessa.

Oppimateriaalilisä kohdennettaisiin vähävaraiskorotukseen oikeutetulle alle 20-vuotaille ammatillisen koulutuksen tai lukiokoulutuksen opiskelijoille, jolloin se käytännössä kohdentuisi ilman toisen asteen tutkintoa oleville nuorille.

Esitetty oppimateriaalilisä kattaisi keskimäärin noin puolet lukion opiskelijalle aiheutuvista kustannuksista. Ammatillisessa koulutuksessa oppimateriaalilisä kattaisi keskimäärin kaikki koulutuksesta aiheutuvat kustannukset. Ammatillisessa koulutuksessa tutkinto- ja alakohtaiset erot kustannuksissa voivat olla merkittäviä. Näiden huomioon ottaminen oppimateriaalilisässä olisi perusteltua, mutta se muodostuisi teknisesti erittäin monimutkaiseksi. Monimutkaisuutta lisää osaltaan tulevaisuudessa myös se, että opintopolut rakentuvat nykyistä yksilöllisemmin. Tästä syystä oppimateriaalilisä olisi tarkoituksenmukaisinta toteuttaa samalla tavoin kuin lukiokoulutuksessa. Tiettyjen alojen opiskelijoiden kohdalla tarvittaisiin mahdollisesti myös muita täydentäviä tukimuotoja opiskelusta aiheutuvien kustannusten kattamiseksi.

Ehdotus edellyttää opintotukilain (65/1994) muuttamista.

Oppimateriaalilisiä aiheuttaisi noin 13 milj. euron vuosittaiset lisäkustannukset valtion menoihin.

Koulutuksen järjestäjien toimintatapojen kehittäminen

Koulutuksen järjestäjien toimintatapoja kehitettäisiin kohdassa 3.3. esitetyn mukaisin sisällöin ilman, että lakisääteisiä velvoitteita laajennettaisiin. Kehittämistoimintaan opetus- ja kulttuuriministeriö myöntäisi koulutuksen järjestäjille harkinnanvaraista kehittämisavustusta yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen kehittämismäärärahoista sekä nuorisotyön määrärahoista. Kehittämisrahaa voitaisiin kohdentaa erityisesti oppimateriaalien ja -välineiden kierrätykseen ja tehokkaaseen käyttämiseen liittyvään kehittämistoimintaan. Lisäksi kehittämisrahalla voitaisiin tukea avointen digitaalisten oppimateriaalien ja materiaalipankkien kehittämistä.

Oppimateriaalien kierrätykseen ja tehokkaaseen käyttämiseen liittyviä kehittämistoimia olisivat oppimateriaalien ja -tarvikkeiden maksuttoman tarjonnan laajentaminen esim. ylläpitämällä kirjastoa tai oppimateriaalipankkia oppikirjojen ja muiden oppivälineiden lainaamiseksi sekä tuemalla avoimen digitaalisen oppimateriaalin tuottamista ja levittämistä. Lisäksi voitaisiin tukea koulutuksen järjestäjien yhteisiä kehittämishankkeita, joissa uudistettaisiin pedagogisia toimintaprosesseja ja toimintatapoja opetuksen ja koulutuksen kustannusten vähentämiseksi. Uudenlaiset toimintaprosessit ja toimintavavat voisivat paitsi alentaa opiskelijoiden kustannuksia myös madallata kynnystä osallistua koulutukseen ja motivoida uuden oppimiseen. Lisäksi käynnistettäisiin pilottihankkeita, jossa kehitettäisiin esimerkiksi koulutuksen järjestäjien yhteishankintamenetelyitä opiskelijoiden opiskelussa tarvitsemien henkilökohtaisten tarvikkeiden ja varusteiden hankintakustannusten alentamiseksi.

Kehittämismäärärahaa myönnettäisiin vuonna 2019 ammatillisen koulutuksen kehittämismomentilta 29.20.21 yhteensä 2,5 milj. euroa ja yleissivistävän koulutuksen yhteisten menojen momentilta 29.10.20 yhteensä 2,5 milj. euroa.

Liite 1. Ammatillisten perustutkintojen opiskelijoille koulutuksesta aiheutuvat kustannukset ja arviot toisen asteen maksuttoman koulutuksen kokonaiskustannuksista.

Tutkinnot	Kustannukset/ opiskelija	Opiskelijaryhmä 1	Kokonaiskustannukset ryhmälle 1	Opiskelijaryhmä 2	Kokonaiskustannukset ryhmälle 2	Opiskelijaryhmä 3	Kokonaiskustannukset ryhmälle 3
Humanistinen ala	350 €	4 250	1 487 500 €	3 067	1 073 450 €	1 453	508 550 €
Kulttuuriala: käsi- ja taideteollisuusalan pt	300 €	4 212	1 263 600 €	4 173	1 251 900 €	1 274	382 200 €
Kulttuuriala: kuvallisen ilmaisun pt	100 €	1 207	120 700 €	1 122	112 200 €	595	59 500 €
Kulttuuriala: muut	200 €	4 149	829 800 €	4 087	817 400 €	1 985	397 000 €
Luonnontieteiden ala: tieto- ja viestintätekniikan pt	439 €	5 089	2 234 071 €	4 985	2 188 415 €	3 242	1 423 238 €
Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala: liiketalouden pt	415 €	25 535	10 597 025 €	21 402	8 881 830 €	12 479	5 178 785 €
Tekniikan ja liikenteen ala: autoalan pt	328 €	7 986	2 619 408 €	7 564	2 480 992 €	6 156	2 019 168 €
Tekniikan ja liikenteen ala: kone- ja metallialan pt	246 €	6 115	1 504 290 €	5 771	1 419 666 €	4 239	1 042 794 €
Tekniikan ja liikenteen ala: muut	287 €	57 206	16 418 122 €	52 457	15 055 159 €	32 466	9 317 742 €
Luonnonvara- ja ympäristöala: maatalousalan pt	125 €	3 689	461 125 €	3 503	437 875 €	1 888	236 000 €
Luonnonvara- ja ympäristöala: muut	125 €	7 140	892 500 €	6 793	849 125 €	2 629	328 625 €
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala: hiusalan pt	780 €	3 787	2 953 860 €	3 614	2 818 920 €	2 127	1 659 060 €
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala: sosiaali- ja terveysalan pt	363 €	34 920	12 675 960 €	31 299	11 361 537 €	12 703	4 611 189 €
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala: muut	571 €	4 782	2 730 522 €	4 190	2 392 490 €	2 145	1 224 795 €
Matkailu-, ravitsemis- ja talousala: Hotelli-, ravintola- ja catering-alan perustutkinto	446 €	13 185	5 880 510 €	12 475	5 563 850 €	7 275	3 244 650 €
Matkailu-, ravitsemis- ja talousala: muut	446 €	4 575	2 040 450 €	4 301	1 918 246 €	2 077	926 342 €
Yhteensä		187 827	62 668 993 €	170 803	56 704 809 €	94 733	31 633 296 €

Lähde: kustannukset: Opetushallitus, opiskelijat: Vipunen.

**Liite 2: Opintotuki ja muut etuudet toisen asteen opinnoissa.
Kela on laatinut taulukon Opetushallituksen selvitykseen (2018)
selvitykseen.**

OPINTOTUKI JA MUUT ETUUKSET TOISEN ASTEEN OPINNOISSA ASUMISMUOTO / IKÄ	Vanhemman luona asuva	Itsenäisesti asuva	
16-vuotias tai nuorempi	Opintoraha: 0 e/kk Opintolaina: 0 e/kk	Opintoraha: 0 e/kk Opintolaina: 0 tai 300 e/kk • kun vanhempien tulot alle 61 000 e/v Asumistuki: voi saada, jos on saanut lainatakuksen	Lapsilisän piirissä: 94,88 – 172,69 e/kk/lapsi perheen lapsiluvun mukaan
17-vuotias	Opintoraha: 0 – 97,67 e/kk Opintolaina: 0 tai 300 e/kk • opintolaina vain opintorahaa saavalle • ei opintotukea, jos vanhempien tulot vähintään 61 000 e/v	Opintoraha: 0 – 203,48 e/kk Opintolaina: 0 tai 300 e/kk • opintolaina vain opintorahaa saavalle • ei opintotukea, jos vanhempien tulot vähintään 61 000 e/v Asumistuki: voi saada, jos saa opintotukea	Suurin mahdollinen opintoraha sisältää vähävaraisuuskorotuksen. Sen saa automaattisesti, jos vanhempien tulot enintään 39 000 e/v.
18–19-vuotias	Opintoraha: 0 – 97,67 e/kk • ei opintorahaa, jos vanhempien tulot vähintään 61 000 e/v Opintolaina: 650 e/kk • opintolaina myös silloin, kun ei saa opintorahaa	Opintoraha: 250,28 e/kk • vanhempien tulojen vaikutus poistuu 1.1.2018 alkaen Opintolaina: 650 e/kk Asumistuki: voi saada	Vanhemman luona asuvan suurimman mahdolliseen opintorahaan sisältyy vähävaraisuuskorotus.
20-vuotias tai vanhempi	Opintoraha: 81,39 – 183,13 e/kk Opintolaina: 650 e/kk	Opintoraha: 250,28 e/kk Opintolaina: 650 e/kk Asumistuki: voi saada	Vanhemman luona asuvan suurimman mahdolliseen opintorahaan sisältyy vähävaraisuuskorotus.
Vanhempien tulot pienentävät tukea tai voivat estää sen saamisen.			

Oppimateriaalilisä opintotukeen

Nykyinen opintotuki

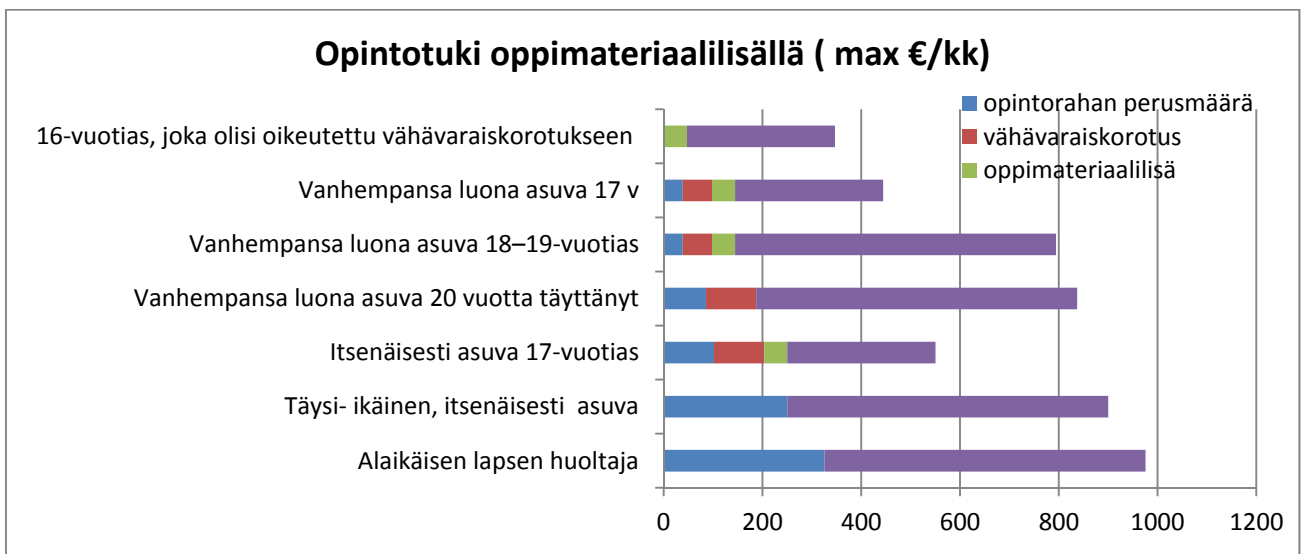
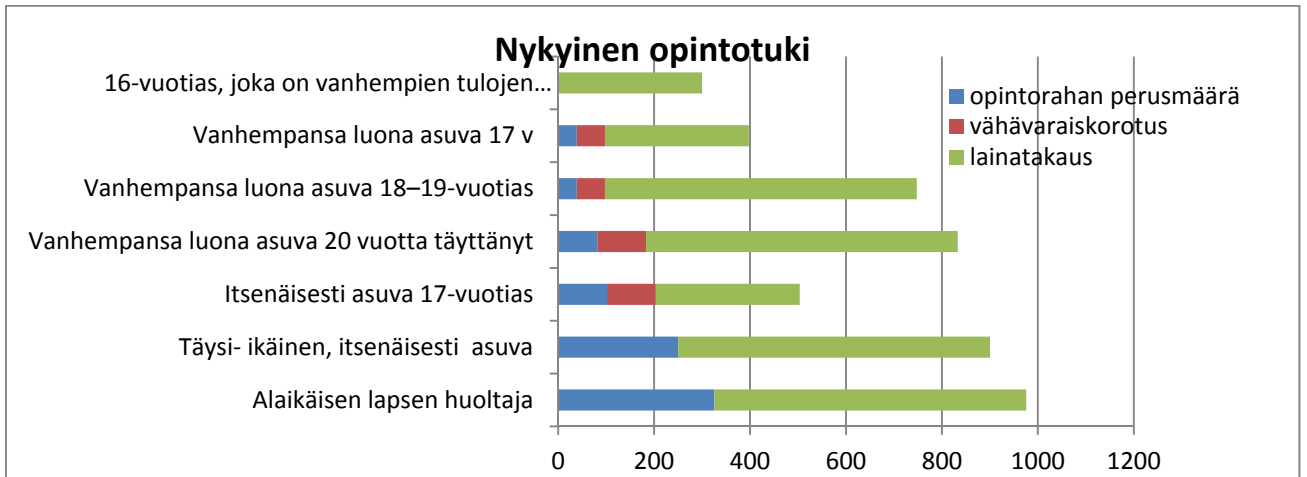
	Opintoraha €/kk	Vaikuttaako vanhemman tulot? Toinen aste	Vaikuttaako vanhemman tulot? Korkea aste	Opintolainan valtiontakaus €/kk	Yhteensä mukaan lukien opintolainaa (max €/kk)	
Alaikäisen lapsen huoltaja	325,28	ei vaikuta	ei vaikuta	650	975,28	Jos vanhempien tulot ovat alle 39 000 euroa vuodessa, opiskelija saa korotuksen opintorahaan vanhempien pienituloisuuden perusteella. Korotus on täysimääräinen, jos tulot ovat yhteensä enintään 20 769 euroa vuodessa. Jos vanhempien tulot ovat 41 810 tai enemmän, opiskelija saa leikatua opintorahaa. Jos vanhempien tulot ovat yhteensä 61 000 tai enemmän, niin opiskelija ei saa opintorahaa lainkaan.
Täysi-ikäinen, itsenäisesti asuva	250,28	ei vaikuta	ei vaikuta	650	900,28	
Itsenäisesti asuva 17-vuotias	101,74	voivat suurentaa tai pienentää: 0–203,48 e/kk	voivat suurentaa: 101,74–203,48 e/kk	300	503,48	
Vanhempansa luona asuva 20 vuotta täyttänyt	81,39	voivat suurentaa: 81,39–183,13 e/kk	voivat suurentaa: 81,39–183,13 e/kk	650	833,13	
Vanhempansa luona asuva 17–19-vuotias	38,66	voivat suurentaa tai pienentää: 0–97,67 e/kk	voivat suurentaa: 38,66–97,67 e/kk	300 tai 650	397,67- (17 v) 747,67 (18-19)	

Opintorahan oppimateriaalilisä myönnettäisiin **opintorahan vähävaraisuuskorotukseen oikeutetulle pienituloiselle opiskelijalle**. Oppimateriaalilisän euromäärä voitaisiin suhteuttaa sellaiselle tasolle, että 17-vuotiaiden opintoraha ml. oppimateriaalilisä ei ylittäisi vanhempien tuloharkinnan ulkopuolella olevan täysi-ikäisten opiskelijoiden opintorahan määrää (250,28 €/kk). Yksi yhtenäinen oppimateriaalilisä voisi olla tällöin **46,80 €/kk** = 234 €/lukukausi / 468 euroa lukuvuosi. Yhteensä oppimateriaalilisää saisi noin 1 400 euroa (10 kk x 46,80 € x 3 lukuvuotta) esimerkiksi kolme lukuvuotta kestäviin päätoimisiin opintoihin. Oppimateriaalilisällä opiskelija voisi kustantaa noin puolet lukion kustannuksista. Oppimateriaalilisällä voisi hankkia esim. tietokoneen ja puhelimen, jotka välttämättömiä myös ammatillisessa koulutuksessa.

- Oppimateriaalilisä kohdentuisi vähävaraiskorotukseen oikeutetulle alle 20-vuotiaille ammatillisen koulutuksen tai lukiokoulutuksen opiskelijoille, jolloin se käytännössä kohdentuisi ilman toisen asteen tutkintoa oleville nuorille
- Oppimateriaalilisä olisi veronalainen etuus ja myönnettäisiin osana opintorahaa kuukausittain (kuten huoltajakorotus). Opiskelijan omia tuloja koskevassa tuloseurannassa tai opintojen edistymisen seurannassa etuus voitaisiin periä takaisin samoilla perusteilla kuin muukin opintoraha. Tyypillinen takaisinperintään johtava syy olisi opiskelijan vuositulo ylittyminen tai edistymisen seurannassa osoittautuu, ettei opiskelijan ole ollut tarpeellista opiskella. Vanhempien tulokäsitettä voitaisiin muuttaa siten, että vanhempien puhtaiden tulojen sijaan otettaisiin huomioon veronalaiset ansio- ja pääomatulot tulo rekisterin käyttöönnoton vuoksi.

Opintotuki ja oppimateriaalilisä (46,80 €/kk) toisen asteen opintoihin

	Opintoraha €/kk	vähävaraiskorotus+ oppimateriaalilisä (e/kk)	vanhempien tulojen vaikutus	opintolainan valtion-ontokaus €/kk	Yhteensä mukaan lukien opintolaina (max €/kk)	Miten muuttuu?	Keskeisiä ehtoja
Alaikäisen lapsen huoltaja	325,28	ei oppimateriaalilisää	ei vaikuta	650	975,28	ei muutu	- oppimateriaalilisää saisi pienituloisen perheen opiskelija -vanhempien tuloihin perustuva tarveharkinta säilyisi pääosin nykytasolla, tulokäsite muuttuisi, jonka perusteella tuloarvoja korotettaisiin 5 %
Täysi-ikäinen, itsenäisesti asuva	250,28	ei oppimateriaalilisää	ei vaikuta	650	900,28	ei muutu	
Itsenäisesti asuva 17-vuotias	101,74	101,74+ 46,80	voivat suurentaa : 101,74– 250,28 e/kk	300	550,28	opintotuki nousee	- vanhempien tulojen vähentävä vaikutus poistettaisiin kuitenkin itsenäisesti asuvan 17-vuotiaan opintorahan perusmäärästä
Vanhempiensa luona asuva 20 vuotta täyttänyt	85,50	101,74 -	voivat suurentaa : 81,39– 187,24 e/kk	650	837,24	opintotuki nousee	- 16-vuotiaat tulisivat oppimateriaalilisän piiriin
Vanhempiensa luona asuva 17–19-vuotias	38,66	59,01+ 46,80	voivat suurentaa tai pienentää: 0–144,47 e/kk	300 (17 v) 650 (18-19 v)	444,47- (17 v) 794,47 (18-19 v)	opintotuki nousee	-oppimateriaalilisä kohdennetaan lukiokoulutuksen tai ammatillisen koulutuksen alle 20-vuotiaille opiskelijoille
16-vuotias, joka olisi vanhempien tulojen perusteella oikeutettu vähävaraiskorotukseen	ei oikeutta opintorahaan tai vähävaraiskorotukseen	oppimateriaalilisä 46,80 €/kk	kuten nyt	300	346,80	opintotuki nousee, kohdentuu rajatun kuin nykyinen lainatkaus	- 20-vuotaiden vanhempiensa luona asuvien opintorahan perusmäärää voitaisiin korottaa siten, ettei opintotuki pienene kenelläkään toisen asteen opintojen loppuvaiheessa, tällöin tarveharkinnan opintoraha olisi 85,50 €/kk

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Undervisnings- och kulturministeriet

Ministry of Education and Culture

Ministère de l'Éducation et de la Culture

ISBN: 978-952-263-570-9 (PDF)

ISSN: 1799-0351 (PDF)